№ 117 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 1

1906

ԵՐԵՍՈՒՆՉՈՐՍԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

# ՄՇԱԿ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ ՅՈՒՆԻՍԻ 1 № 117

[illegible]

Մեր հասցէն. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».
Կամ Tiflis, Rédaction «Mschak».

Տելեֆոն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւններ ընդունվում է ամեն լեզվով.

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.

Տելեֆոն № 253.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ



ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

ՆԵՐԿԱՅ 1906 ԹՈՒԱԿԱՆԻ ՀԱՄԱՐ

(34-ՐԴ ՏԱՐԻ)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ. «Մշակի» տարեկան գինը 10 րուբլի է, տասն և մէկ ամսվանը նոյնպէս 10 ր., տասն ամսվանը՝ 9 ր., ինն ամսվանը՝ 8 ր., 8 ամսվանը՝ 7 ր., եօթ և վեց ամսվանը՝ 6 ր., հինգ ամսվանը՝ 5 ր., չորս ամսվանը՝ 4 ր., երեք ամսվանը՝ 3 ր., երկու ամսվանը՝ 2 ր. և մի ամսվանը՝ 1 րուբլի։ Ապրիլի 1-ից մինչև 1 յուլիսի 2 րուբլի։

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ. Ամերիկայի բաժանորդները պէտք է վճարեն տարեկան 6 դօլլար. Եւրոպայի բաժանորդները՝ 30 ֆրանկ. Պարսկաստանի բաժանորդները՝ 10 րուբլի։

«Մշակին» գրվել կարելի է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ. (Բազարնայա և Բարօնսկայա փողոցների անկիւն)։ Ստորագրվել կարելի է միայն ամսի 1-ից։

Կայսրութեան ուրիշ քաղաքներից «ՄՇԱԿԻՆ» գրվելու համար և առհասարակ նամակներ և ծրարներ ուղարկելիս, պէտք է դիմել հետևեալ հասցէով՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ" իսկ արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են բոլոր լեզուներով։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ



ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

Թիֆլիսի տրամվայի Անօնիմ ընկերութեան վարչութիւնը սրանով յայտարարում է ի գիտութիւն ընդհանուրի, որ նախաձայն հաստատված վագօնների ճանապարհի տրամվայի ետևի մասի տեղ վրա չեն կարող 8-ից աւելի անձինք կանգնել։

1—1

Открыта подписка на 190⁶/₇ годъ

на издаваемую на Нѣмецкомъ языкѣ политическую, литературную и общественную газету

„Kaukasische Post"

(КАВКАЗСКАЯ ПОЧТА)

Газета будетъ выходить въ г. Тифлисѣ еженед. 16 воскресн. по стр. 8⁰. 1-й номеръ выйдетъ 15 іюня 1906 годя. Подписная цѣна съ доставкою и пересылкою: для городскихъ подписчиковъ: на годъ 5 руб., на 6 м. 2 р. 50 к., на 3 м. 1 р. 25 к., для иногородныхъ подписчиковъ: на годъ 6 руб., на 6 м. 3 р., на 3 м. 1 р. 50 к. Объявленія: за строчку петита въ 3 столбца: передъ текстомъ 20 коп., за текстомъ 10 коп. При многократныхъ объявленіяхъ значительная скитка. Подписка принимается: 1) въ конторѣ газеты—Головинскій проспектъ д. 12—Мдивани—во дворѣ, подъ типографіей Козловскаго, 2) въ магазинѣ Бобылева, Мадатовская ул., противъ Алексаноровскаго сада; 3) въ помѣщеніи Нѣмецкаго собранія (гост. Ветцель); 4) въ складѣ г-на Ауфермана на Пескахъ. Контора газета открыта съ 10—1 ч. и съ 6—8 час. вечера.

Редакторъ: Артуръ Лейстъ.

1—5 Издатель: К. фонъ-Кученбахъ.

Թիֆլիսի Քաղաքային Վարչութիւնը

կամենալով օգնութեան հասնել այն տանտէրերին, որ դժուարանում են այս կամ այն պատճառով իրանք կատարել վարչութեան պահանջած (պարտ. որոշմ. հիման վրա) աշխատանքները, այն է՝ ամեն տեսակի մայթերի կանոնաւորելը, նրանց վրայի փոսերը ոչնչացնելը, ցանկ շինելը և այլն, առաջարկում է տանտէրերին այդ աշխատանքների կատարելը յանձնարարել վարչութեան՝ իրանց հաշւին, քանի որ վարչութիւնը հնարաւորութիւն ունի աշխատանքները արագ ու էժան կատարել։ Սրա հետ միասին վարչութիւնը դարձեալ յիշեցնում է, որ թէև շատ տանտէրեր սկսել են ցանկերն ու մայթերը կանոնաւորել, բայց սակայն կան նաև ուրիշ շատ մարդիկ, որ դեռ չեն ձեռնարկել այդ աշխատանքներին, թէև դրա համար կատարեալ հնարաւորութիւն ունեն։ Ի նկատի ունենալով, որ հիմա ամենայարմար ժամանակն է այսպիսի աշխատանքներ կատարելու համար, վարչութիւնը, ձեռնարկելով արձանագրութիւնները անյողդողդ կերպով կազմելուն, մի անգամ էլ խնդրում է տանտէրերին ինքնակամ ի կատար ածել իրանց պարտաւորութիւնները քաղաքի առաջ, մանաւանդ, որ դա ուղղակի համապատասխանում է իրանց՝ տանտէրերի և բոլոր ազգաբնակութեան շահերին։ Այս հարցի մասին ամեն տեղեկութիւն կարելի է ստանալ վարչութեան շինարար. բաժանմունքում ամեն օր, ցերեկվայ ժամի 10-ից մինչև 2-ը։

4—4

Բագուի Նաւթարդիւնաբերողների համաժողովի խորհուրդը

հրաւիրում է Ժողովրդական Տների համար կառավարիչ, որը հիմնաւորապէս ծանօթ լինի պարապմունքների և զբաղեցնելու կարգաւորութեան հետ։

Համաժողովի տներում սարքում են ներկայացումներ, ընթերցանութիւններ և դասախօսութիւններ ռուսերէն, հայերէն և թուրքերէն լեզուներով, որի համար ցանկալի է այդ լեզուները գիտենալ և ծանօթ լինել համապատասխան գրականութեան հետ։

Ռոճիկը տարեկան 3000 րուբլի։

Յայտարարութիւններ տալու ժամանակամիջոցը օգոստոսի 1-ից ոչ ուշ։ Յայտարարութիւնները խնդրում ենք ուղղել՝ Баку, контора Совѣта Съѣзда нефтепромышленниковъ. Ժողովրդական Տների վրա հսկող յանձնաժողովին։ (տս. շ. 1) 2—3



ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Նոր առիթով. Վերջին տեղեկութիւններ. Արեշցիներին մի հարուած ևս. Մամուլ. Մեր կառավարութիւնը եւրոպական բուժուաժայի դատաստանի առաջ. Պարտիզանական կռիւ. Նամակ Ֆինլանդիայից. Մեր ցաւերը. Մայլ երևոյթներ. Կռիւ արիստօկրատիայի դէմ. Թատրոն և երաժշտութիւն. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ.—Նամակ Պարսկաստանից ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։


## ՆՈՅՆ ԱՌԻԹՈՎ

I

Երէկվայ մեր յօդուածում մենք ասացինք, որ հայերի թէ պատմական անցեալ կեանքում և թէ ներկայումս մենք տեսնում ենք թէ ինչպէս թշնամի ոյժեր և ձախորդ ազդեցութիւններ անխնայ կործանում են հայի ստեղծած կուլտուրան մեր երկրի մէջ։

Անին և շատ ուրիշ խոշոր ու մանր աւերակներ ապացոյց են մեր ասածներին։ Ապացոյց է և մեր առօրեայ սոսկալի իրականութիւնը։

Սակայն, բնականաբար, մի հարց է առաջ գալիս, թէ արդեօք հային փոխարէնողը, հայի հարստութիւնը վերցնողը, հայի տեղը նստողը, վերանորոգում է նրա կուլտուրան, կամ տալիս է նրա փոխարէն մի ուրիշը, աւելի լաւը և կատարեալը։

Մեր ամբողջ պատմութիւնը միայն մի պատասխան ունի տալու։

Դա բացասական «ոչ» պատասխանն է։

Ոչ և ոչ։

II

Ծաղկած քաղաքների, բարեբեր անդաստանների, մշակված դաշտավայրերի և մտաւոր-բարոյական կենտրոնների փո- [illegible]

Վերցնենք մի այնպիսի անկիւն, ինչպէս որ դժոխային Աղդամն է, ուր այնքան անմեղներ զոհվեցին։

Այդ Աղդամում հայերը կառուցել էին չորս գործարաններ, որոնք կեանք էին տալիս շրջակայ գիւղական ազգաբնակութեան տնտեսութիւնը, շուկայ բանալով նրանց արդիւնաբերած արմտիքների համար։

Բարբարոսութիւնը այրեց և կործանեց գործարանները առանց մի բոպէ մտածելու հետեւանքների մասին։ Եւ այժմ նոյն գիւղացիները չարաչար ծանր կերպով զգում են թէ որքան մեծ կորուստ ունեն գործարանների չը լինելու պատճառով։

Գուցէ գտնվեն դարձեալ հայեր, կամ ռուսներ և գերմանացիներ, որոնք վերակենդանացնեն գործարանական կեանքը այդ տեղում, բայց ներկայումս մենք տեսնում ենք աւեր ու ամայութիւն և գիտենք, որ իրանք կործանողները բոլորովին անընդունակ են որևէ քայլ անելու եղածը վերականգնելու համար։

VI

Մենք գիտենք, որ մեր հարևան Թուրք ազգի մէջ սկսում են երևալ բանիմաց, փոքր ինչ կրթված և հասկացող մարդիկ, որոնք սկսում են գնահատել կուլտուրական զարգացումը, բայց դրանք այնքան դեռ սակաւաթիւ են և այնքան քիչ են գործել իրանց հասարակութեան մէջ, որ դեռ ևս ներգործական դեր չեն կարողանում կատարել, ուստի և ազդեցութիւն չունեն ազգաբնակութեան լայն խաւերի վրա։

Եւ դժբախտաբար՝ ժողովրդի վրա ազդեցութիւն են պահպանել այնպիսի ոյժեր, որոնք թելադրում են նրան բարբարոսական արարքներ և բոլորովին չըքացնում են սակաւաթիւ կուլտուրականների յորդորները։

Սակայն ժամանակն է սթափվելու։ Այն, ինչ որ անտանելի էր միջին դարերում, նա բոլորովին աներևակայելի պէտք է լինէր մեր օրերում։

Եւ միթէ մենք դեռ պէտք է ականատես լինենք ներկայ ամօթալի իրականութեան։

Սոսկալի է։

Ա. Քալանթար

## ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Անենֆելդ, 29 մայիսի

Մենք բաղեցիներս չենք կարողանում շուտով վերադառնալ մեր Բաղս գիւղը։ Այստեղ հաւաքված ենք թէ Գանձակից և թէ Ղազախի գաւառից, ընդամենը 210 հոգի։

Թուրքերը մեզ սպառնալիքներ են կարդում։ Նրանց հաճելի չէ մեր վերադարձը։ Նրանք չեն քաշվում խիստ և հայհոյական բառերից։

Ի՞նչ անենք մենք։

Մենք վճռել ենք, ինչպէս էլ լինի, գնալ գիւղ։ Մեր հիմնական տեղը առայժմ կը շինենք Զարդախլուն և այնտեղից կայցելենք մեր գիւղը և արտերը։

Վարչութեան կողմից ոչ մի հոգատարութիւն մեր մասին։

Ում որ դիմում ենք, մի պատասխան ենք ստանում, որ այդ նրա գործը չէ։

Վերջապէս նա ում գործն է և ում պէտք է մենք դիմենք։ Սա ինչ անվերջ ցաւ է։

Բաղեցի

—

Գանձակի նահանգի 4 գաւառների ժամանակաւոր գեն.-նահանգապետ Գօլօշչապօվը Եվլախից հեռագրում է Կովկասի փոխարքային. «Այս րոպէիս տեղեկութիւն ստացայ, որ մայիսի 26-ին, Պիրբուլաղի ճանապարհի վրա, Կարաքենդ գիւղի մօտ հայերը շրջապատել են 49 բանւոր մահմեդականների և գերի են տարել նրանց։ Ուղարկված է մի հարիւրեակ։»

—

Գանձակ, մայիսի 30-ին

Ինչպէս լսեցինք, վաղը գաւառիս երկրորդ մասի պրիստաւը գնալու է Մու- [illegible]

... հանդիպեց, միայն նրանք հայոց մասում իրանց աւերակները չը ծախելով կամ չը փոխարինելով հանդերձ, ընդհակառակը, սկսել են հայերի կայքերը կիսագնով առնել։ Վերջին օրերումս քառորդ գնով Թուրքերի վրա իրանց կայքերը ծախել են Ս. Խաչատրեան 7000 ր., որոնց համար կոտորածից առաջ տալիս են եղել 17 հազար։ Եսայեանը ծախել է իր քարվանսարան 12 հազար րուբլով, կոտորածից առաջ առաջարկելիս են եղել 30 հազար։ Գրեթէ կիսագնով ծախել է Մ. Սաֆարեանը և Մ. Մրաւեանը։

Եւ ինչպէս լսում ենք, այն Թուրքերը, որոնք հայերից կիսագնով կամ էժան գնով որ և է կայք առնում են, նրանք իւրաքանչիւր րուբլուն 25 կ. պարտաւոր են տուրք վճարելու Մօլլաջալեցիների և Ջալուեցիների օգտին։

Երկու շաբաթ առաջ Թուրքերը իրանց ղալաների միջոցով պատրաստակամութիւն յայտնեցին իրանց մասում գտնվող հայերի կայքերը Թուրքերի կայքերի հետ փոխանակելու։ Երկար բանակցութիւններ մնացին միայն բանակցութիւններ. ներկայումս նրանք չեն ուզում մի թիզ անգամ իրանց հայոց մասում գտնվող կայքերից ծախելու, ընդհակառակը դեռ ուզում են հայերի կայքերը առնելու և առնում են։

Ինչպէս գիտէք, սարահարթերում գտնվում են հայկական գիւղերը շրջապատված խիտ անտառներով։ Իսկ դաշտում ապրում են Թուրքերը։ Մէկը միւսից գտնվում է 35—50 վերստ հեռաւորութեան վրա։ Հայ գիւղացու համար միանգամայն անտանելի է տնից մի քանի քայլ անտառը մտնելու. նրա կեանքը մշտական վտանգի տակ է։ Թուրքերը վխտում են հայ գիւղերին կից անտառներում. նրանք գողանում են հայի անասունները, սպանում են պատահած հային և դրանով ուզում են ահաբեկել հայերին։

Աւ. Սահակեանց

## ԱՐԵՇՑԻՆԵՐԻՆ ՄԻ ՀԱՐՈՒԱԾ ԵՒՍ

Հաւարիկ, 25 մայիսի

Մայիսի 23-ին, երեկոյեան ժամի 3-ին, 9—12 նոր սիստեմի հրացաններով զինված Թուրքեր՝ յարձակումն գործելով Խանաբադ գիւղացիների ձի պահողների վրա, քշում ու տանում են ամբողջ ջոկը—հայերից 21 հատ ձի, Թուրքերից 16 հատ։ Թուրքերի ձիերի մեծ մասը թողել են ճանապարհին—նախ 6 հատ և ապա, ինչպէս ասում են, 8 հատ։ Անցեալ աշնան ևս խանաբադեցիների ձիերը քշվել են, որի ժամանակ հայերի ձիերից մի քանիսը յետ էին փախել։ Այս տարի քշողներից մէկը ասել է ձի պահողներին. «գնացէք և ասեցէք «քիւրան» (գորշագոյն) ձիու տիրոջը, որ թէպէտ անցեալ տարի այս ձին յետ էր փախել, բայց այս տարի թող յոյսը կտրի, նա յետ չէ կարող դառնալ»։ Այս խօսքերից կարելի է եզրակացնել, նախ՝ որ սա չէ թէ որ և է սովորական աւազակային յարձակումն է, այլ կանոնաւոր ծրագրված գաւազրութիւն, որի մասնակցողների մէջ կան անցեալ տարի մասնակցող անձերից մի քանիսը, ապա թէ ոչ անծանօթ Թուրքը ինչից կարող է իմանալ որ այս քիւրանը անցեալ տարի աւազակների առաջից կարողացել է փախչել և երկրորդ՝ որ ներկայ յարձակվող Թուրքերի մէջ կան նաև տեղացի Թուրքեր, եթէ ոչ, ոչ տեղացի անձն ինչպէ՞ս կարող էր ճանաչել Թուրքերի ձիերը, որոնց բաց են թողել։ Ասում են, որ դիտմամբ չէ բաց թողված, այլ ձիերն են փախել, որը միանգամայն սուտ է, որով կամենում են դարձեալ աչքակապութիւններ անել. այդ ինչպէս է լինում, որ հայերի 21 ձիուց մէկը չէ կարողանում փախչել, իսկ Թուրքերի 16 ձիուց 8-ը անմիջապէս յետ են փախչում. երևի Թուրքի ձին անգամ քաջ է լինում...

Ձիերը քշելուց չորս ժամ յետոյ, մօտ 20 կօզակներ գնացին աւազակների յետևից, որոնցից մինչև այսօր ոչ մի լուր չը կայ։ Պրիստաւը այնտեղ չէ եղած քշած օրը, այլ հետապնդել է միայն հետևեալ օրը։

Մի զարմանալի, բայց միշտ կրկնվող զուգադիպութիւն։ Արեշից բազմիցս քշված ձիերի և տաւարների յարձակման և հրացանաձգութիւնների ժամանակ ոչ մի պրիստաւ իր տեղում չէ եղել։ Եթէ գաւառի աջ կողմից են քշում, պրիստաւը ձախ կողմումն է, իսկ եթէ յարձակումը տեղի է ունենում ձախ կողմից, պրիստաւը աջ կողմումն է լինում։

Թուրք խուժանի անսանձ անիրաւութիւնները, սպանալի վերաբերումները և պաշտօնական ծառայողների տուած նեղութիւնները խեղճ և թշուառ հայ ժողովրդին մատնել են յուսահատութեան։ Մէկ կողմից անտառապահներն են իրանց արձանագրութիւններով խեղճ ժողովրդի տուն ու ձեռը հաւաքել, միւս կողմից պրիստաւն է հարկը և ուսումնարանի վճարները պահանջում։

Որտե՞ղ մնացին մեր գաւառապետի այն որոշ որոշ չեչտած խոստումները, որ «անտառը բաց կը թողնվի մասնաւորապէս օգտվելու համար, գիւղատնտեսական պիտոյքների համար տանը կը վճարվի քառասնական րուբլի, ուտելու ցորեն կը տրվի մինչև կալերի ծեծելը, միայն թէ դուք եկէք և մշակեցէք ձեր արտերը և այգիները»։ Այո, այդ խոստումները մնացին լոկ խոստումներ և հայ գիւղերի 10 կէտերով տուած առաջարկութիւնները արձանագրվեցին սառոյցի վրա, իսկ հայ գիւղացին գալով իր քանդված գիւղը, իրան բաժին ստացաւ լոկ լացն ու գանգատը։ Առաջներում հինգ վերստ հեռուից Հաւարիկու երկնաբերձ չինարների ամպանման ծայրերը, միախառնված մութը հօրիզոնի հետ, մօտեցողի վրա մի վեհութիւն և մի հաճելի զմայլումն էին սփռում, իսկ այսօր ծառերից ուռուցականութիւնից մերկացրած փողոցներում պատահում ես թախծահար դէմքերի և ճկված պարանոցներով գլուխների։ Բայց Թուրքի որ գիւղը մտնում ես՝ ուրախութիւն, երգ, ծիծաղ է տիրում. մէկ տեղ կոկոնի կարմիր ու սպիտակ «չախր»ն են քաղում, միւս տեղ այգիների խոտն են հարում ու հաւաքում. մէկ տեղ արտն են հնձում, իսկ միւս տեղ նորանոր շինութիւնների պատրաստութիւններ տեսնում...

Կարծես Արեշցիների համար այսուհետև խաղաղ և զուարթ օրեր վայելելու մտքերը ցնորքներ պիտի համարվեն։ Սալահլուի, Անախանումլուի և Յիւրուշալի Թարաքամաները, որոնք ամեն տարի գնում էին իրանց եայլաղը—Խաչբուլաղ, այս տարի ինչ-ինչ պատճառներից ստիպված, Խաչբուլաղ չեն գնում. անընդհատ քոչերի կարաւաններ են, որոնք գնում են Նուխու գաւառը—Գիլիդաղի [illegible] եայլաղները։ Թէ նրանք ղաբալեցիներին ինչ[illegible] են նախապատրաստեն՝ այդ Աստուած գիտէ...

Չը կայ փոս առանց օգուտի. —յափսի միշտ տխուր և աննպաստ հանգամանքների [illegible] տակ, մարդ բոլէապէս ուրախանում է, երբ տեսնում է Արեշի այդ թշուառ ժողովուրդը, որ կեանքի և ապրելու գաղտնիքը տեսնում էր լոկ խմելու—ուտելու, ուտելու—խմելու մէջ, այսօր հետաքրքրվում է այնպիսի հարցերով, ինչպիսին նրան «գլուխն էր ցաւեցնում» երբեմն։

Անընդհատ միմեանց յաջորդող հարուածներից հայը նոր է հասկանում, թէ որքան է թշուառացել և դեռ որքան պէտք է թշուառանայ և համախօսականներով դիմել է իշխանութեան և խնդրել է իրանց զատել Թուրքերից—կազմել մի աւագ տանուտէրութիւն. ընդունվել է այդ խնդիրը, նաև հայերը արդէն ծրագիր են կազմել միանալու և մի մեծ գիւղ կազմելու։ Չը նայած որ Նեմեթաբադի վարելահողերը բաւական հեռու են, բայց Նեմեթաբադցին առ ոչինչ է համարում այդ բոլոր նեղութիւնները, հասկանալով որ իր գոյութիւնը իր եղբայր հայի հետ ընկերանալու և նրան հուսլ ընդ հուսլ ապրելու մէջ է։

Սահակ ք. Տէր-Պօղոսեան

## ՄԱՄՈՒԼ

Ֆրանսիական «Խաղաղութեան ընկերութիւնը իրաւունքով» իր օրգան «Խաղաղութիւն իրաւունքով» հանդէսի միջոցով մի անկէտ (քննութիւն) է բացել «Միջազգային կեանքի խաղաղասիրական էվօլիւցիայի» մասին։ Բազմաթիւ նշանաւոր քաղաքական, գրական, գիտնական գործիչներ յայտնում են իրանց կարծիքները։ Աւետարանական եկեղեցու հովիւ Կելլերմանը այն կարծիքն է յայտնում, որ միջազգային խաղաղութեան հաստատման ամենամեծ խոչընդոտը պաշտօնական քրիստոնէութիւնն է, որի թէօրեանները և յարատև պրակտիկան հովանաւորում են պատերազմը։

«Ազգային եկեղեցիների հեղինակութիւնը—ասում է յօդուածագիրը—բացի սակաւ բացառութիւններից, միշտ պաշտպանել է Թագաւորների, ազնուականների և այս աշխարհի հարուստների մարդասպան բռնակալութիւնը, ի վնաս ժողովուրդների բարեկեցութեան։ Միւս կողմից, արդէն սկսել են ճանաչել, որ Քրիստոսի Աւետարանը դատապարտում է քրիստոնէութեան պատերազմասէր աւանդութիւնները. այդ ճանաչումից բղխում է կրօնական մի նոր հոսանք, որ վճռականապէս թշնամի է միլիտարիզմին»։

*

Զարմանալի և տարօրինակ բաներ շատ են պատահում այս մեր տարօրինակ երկրագնդի վրա։ Դրանց թւին պէտք է հաշւել և յայտնի միլլիարդատէր ամերիկացի Անդրէ Կարնէջիի նորերս հրատարակած մի նոր գիրքը ընդդէմ միլիտարիզմի և ի նպաստ խաղաղասիրութեան։ Զարմանալի է թւում այդ այն պատճառով, որ Անդրէ Կարնէջին ամբողջ մի կէս դար իր ահագին հարստութեամբ ամենից շատ նպաստել է երկրագնդի տնտեսական կերպարանափոխութեան և միլիտարիզմի զարգացման։ Բայց հէնց այդ հանգամանքը ցոյց է տալիս, որ երբ մի գործնական մարդ միացնում է իր ձայնը փիլիսոփաների, բարոյագէտների և բանաստեղծների ձայնին՝ հաստատելու համար պատերազմի բոլոր անհեթեթութիւնը, անարդարութիւնը և անօգուտութիւնը, անկասկած դա ապահով նշան է, որ խաղաղութեան գաղափարը յաղթանակելու վրա է։

«Պողպատի Թագաւորը»—այսպէս են կոչում ամերիկացիները Կարնէջիին—ոչ միայն խօսքով, այլ և գործով ևս ապացուցանում է իր մտքերի յեղաշրջման անկեղծութիւնը. ինչպէս գիտենք, նա իր հսկայական հարստութիւնը շարունակ գործադրում է բարեգործական և մարդասիրական նպատակների համար։

*

Ֆրանսիական «Matin» լրագրի խմբագիրներից մէկը՝ պ. Հարդիւէնը իր յօդուածներից մէկում այն միտքն յայտնեց, որ ամենալաւ միջոցը՝ հաշտեցնելու Ֆրանսիան և Գերմանիան կը լինէր՝ ջնջել, վերացնել երկու երկիրները բաժանող սահմանները։ Համակրելով այդ մտքին, մի գերմանացի Բերլինից հետևեալ նամակը գրեց.

«Ես բեռլինցի եմ, իմ պապս և նախապապս նոյնպէս բեռլինցի էին. ուրեմն ձեզ գրողը մի իսկական գերմանացի է, որ ուրախութեամբ յայտնում է ձեզ իր շնորհակալութիւնը ձեր յօդուածի համար, որով իբրև միջոց պարզօրէն և վերջնականապէս լուծելու Ալզաս-Լօրէնի հարցը, առաջարկում էք վերացնել այն սահմանը, որ բաժանում է Ֆրանսիան և Գերմանիան իրարից։ Կազմել այդ երկու ազգերից մի միակ ազգ միացեալ և միատարր—դա կը լինի բոլոր դեմօկրատ գերմանացիների ամենաթանկագին երազը։ Այս եւս յայտնում եմ ձեզ, որ մեզ մօտ եկող բոլոր օտարազգիներից, ամենից շատ մենք գերմանացիներս սիրում ենք ֆրանսիացիներին»։

Եւ իբրև ապացոյց այս վերջին ասածին, գերմանացին հրաւիրում է պ. Հարտիւէնին գալ ծպտեալ կերպով Բերլին և պտտել բոլոր խաւերում ու համոզվել, թէ, արդարև, գերմանացին ամենից շատ սիրում է ֆրանսիացուն։

*

Կ. Պօլսի «Սուրհանդակ» թերթը մանրամասն նկարագրում է Ազգային Հիւանդանոցի տարեդարձի տօնման հանդէսը, Համբարձման օրը։ Ինչպէս յայտնի է, մի ժամանակ Համբարձման օրը Կ. Պօլսի հայերի ազգային մեծ տօնն էր, որովհետև այդ օրը տօնվում էր [illegible] սահմանադրութեան տարեդարձը։ Այդ նկար[illegible] քաղում ենք հիւանդանոցին վերաբերեալ հետևեալ [illegible] թիւները։ «1905 թ. շրջանի սկզբին հիւանդանոցը ունեցել է 836 պատսպարեալ և 128 պաշտօնեայ. տարւոյն մէջ ընդունուեր են 1722 պատսպարեալ և 80 պաշտօնեայ, համագումար 2772, որմէ զեղջելով բժշկեալ և բարւոքեալ մեկնած 1527 հիւանդաց և 294 ննջեցեալներու գումարը, կմնենանք, 1906-ի սկիզբը 951 հոգի, որոն 804-ը պատսպարեալ և 147 պաշտօնեայ են։ Զուտ հասոյթի գումարը հասած է 1,347,889 ղշ. ի, որմէ 1,269,772,50 ղշ.-ը մատակարարութեան ընդհ. ծախուց և 77405 ղշ.ը շինութեանց և արտաքոյ կարգի ծախուց յատկացնելով, 771 ղշ. հասոյթի առաւելութիւն կմնենանք։ Սոյն ծախուց 360134.25 ղշ.ը հիւանդարանի, 380863 ղշ.-ը՝ յիմարանոցի, 106,304 ղշ.-ը ծերանոցի, 360,921.75 ղշ.ը որբանոցի, 55899 ղշ.ը ուսանողներու ընդհանուր պիտոյից յատկացուած են, որով հաստատութեան իւրաքանչիւր հիւանդի համար տարեկան 2323, յիմարի համար 1273, ծերի համար 1150, որբի համար 1863 ղշ. ծախք կըլլայ։»

*

Մինչ մենք, շնորհիւ մեր կեանքի և երկրի աննորմալ ու հրէշաւոր պայմանների, շարունակ զբաղված ենք անկուլտուրական և ապարդիւն գործերով, և բոլոր մեր կուլտուրական, գրական, առաջդիմական գործերը կանգ են առել, ու մենք կորցրել ենք հետաքրքրութիւնը դէպի բոլոր այն աշխատասիրութիւնները, որոնք երևում են եւրոպական գրականութեան մէջ, մեր երկրի վերաբերեալ, եւրոպացի գիտնականները անդադրում առաջ են քշում իրանց ուսումնասիրութիւնները։ Դրանցից մինն է և Գ. Շտրանգէի մի նոր աշխատութիւնը, որ տպվել է Կեմբրիջի «Աշխարհագրական Հաւաքածոյի» մէջ և որի նիւթն կազմում է Միջագետքի, Պարսկաստանի, Կենտրոնական Ասիայի պատմական—աշխարհագրական նկարագրութիւնը՝ խալիֆական աշխարհագրութիւնից մինչև Լէնգթեմուրի օրերը և որի մէջ շատ նիւթեր կան նաև Հայաստանի մասին։ Քաղելով խալիֆական կամ արաբ հեղինակներից, յարգելի անգլիացի գիտնականը շատ առատ տեղեկութիւններ է հաղորդում Ատրպատականի Դաւրէժ, Մարաղա, Արդաբիլ, Սալմաստ, Խօյ, Մարանդ, Նախիջևան քաղաքների, Արաքսի կամուրջների, Մուղանի դաշտի, Պարտաւ, Գանձակ, Դուին, Անի, Վան, Խլաթ, Արճէշ, Բաղէշ քաղաքների և գաւառների և այլ տեղերի մասին։

*

«Дума»-ում տպագրված է Ս. Կոտլեարեվսկու մի հետաքրքիր յօդուածը. «Դասակարգա-

յին կռիւը և դասակարգային տեսլութիւնը» վերնագրով։

Բացասելով դասակարգային կռւի նշանակութիւնը, որպէս մարդկային պատմութեան համար միակ գործօն, հեղինակը ընդունում է, սակայն, որ «սօցիալական և քաղաքական կեանքի մի ամբողջ շարք երևոյթներ կարող են բացատրվել միայն այն ժամանակ, երբ նրանց վերաբերմամբ կը գործադրվի դասակարգային և խմբական շահերի կրիտերիումը։

Ի՞նչ գործադրութիւն ունեցաւ այդ թէօրիան մեր սօցիալ-դեմօկրատական գրականութեան խոշոր մասի ձեռքերում, հարցնում է այնուհետև Ս. Կոտլեարեվսկին։ Կատարվեց մի այնպիսի փոփոխութիւն, որը կանգնած է առանձնապէս տարօրինակ հակասութեան մէջ «քաղաքական-սօցիալական ռէալիզմի» վրա յենվելով, որոնք պարտաւորեցուցիչ են իւրաքանչիւր հետևողական սօցիալ-դեմօկրատական մտքի համար։ Փոխանակ կռւի օբյէկտիւ փաստի, անխուսափելի է կարծես դառնում նրան հետևող դասակարգային տեսլութիւնը։ Այդ տեսլութեան գրգռումը, անուանվում է դասակարգային ինքնաճանաչութեան որոշում և «դասակարգային հակադրութիւնների լարումն»։

Արդեօ՞ք դա մի ամենավտանգաւոր թիւրիմացութիւն չէ պարունակում իր մէջ, հէնց այդ դասակարգային տեսլութեան ստեղծագործական ոյժին հաւատալով։ Կը հասցնի՞ նա, ինչպէս, ընդհանուր ժողովրդական հիմնադիր ժողովին, թէ՞ քաղաքացիական պատերազմին և դիկտատուրային»։

## ՄԵՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԲՈՒՐԺՈՒԱԶԻԱՅԻ ԴԱՏԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋ

Ո՞վ չը գիտէ, որ մեր բիւրօկրատիայի չափ ու սահմանն անցնող յամառութիւնը, դաժանութիւնն ու յոխորտանքները բաւականին մեծ չափով հետևանք են այն հանգամանքի, որ նա այժմ փող ունի, որ նա յաջողեց շնորհիւ Վիտտէի խարերայութեան ու խարդախութիւնների, առանց ժողովրդի կամ Պետական Դումայի մասնակցութեան, մէկ միլիարդի փոխառութիւն կատարել։ Յայտնի է նոյնպէս, որ այդ փոխառութիւնը յաջողեցնելու մէջ չափազանց մեծ դեր կատարեց Ֆրանսիայի կաշառակեր ու անբարոյականացած բուրժուազական մամուլը, որի մէջ առաջին տեղն է բռնում յայտնի «Temps» թերթը, որը ֆրանսիական խոշոր բուրժուազիայի օրգանն է համարվում և շատ մեծ ազդեցութիւն ունի դիպլոմատիկական շրջանների վրա։

Հէնց այդ պատճառով էլ շատ հետաքրքիր է լսել այդ թերթի կարծիքը մինիստրական յայտագրի մասին, որովհետև երբեք չէ կարելի կասկածել, թէ «Temps»-ը մի որ և է գուրգուրանք կարող է տածել դէպի մեր Պետական Դուման և կամ թէ մի որ և է հակակրութիւն ունենայ դէպի մեր բիւրօկրատիան ընդհանրապէս և դէպի Գորեմիկինի մինիստրութիւնը մասնաւորապէս։ Ահա թէ ինչ է ասում այդ պահպանողական թերթը մինիստրական յայտագրի մասին.— «Իր յայտագրով Գորեմիկինը արեց այն,—ասում է «Temps»-ը,—ինչ կը ցանկանային նրան անելու իր ամենահաշտ հակառակորդները. ամբողջ Դուման, բացառութեամբ եօթ ձայնի, նրա հրաժարականը պահանջեց։ Անկարելի է երևակայել մի աւելի խղճուկ և թոյլ բան, քան այն «ծրագիրը», որ մինիստրութիւնը առաջարկեց Դումային։ Ինչպէս ասած, մինիստրական յայտագրի մէջ մինչև իսկ ոչ մի ծրագիր էլ չը կար։ դա պարզապէս մերժումն էր այն բոլորի, ինչ որ պահանջում էր օրէնսդրական մարմինը։ Յայտագրի մէջ դատարկ և անբովանդակ նախադասութիւններից զատ, ուրիշ ոչինչ [illegible] Մինչև իսկ Ռուս[illegible] [illegible]ական վէրքի— [illegible]ստրական կամայականութեան—մասին մինիստրը ոչինչ աւելի լաւ բան չը գտաւ անելու, քան պարլամենտական հարցադրումների իրաւունքի մասին յիշատակելը, կարծես թէ այդ իրաւունքը մի որ և է նշանակութիւն ունի, առանց մինիստրական պատասխանատուութեան։ Ինչպէս երևում է, կառավարութիւնը, իր ոյժի վրա վստահանալով, ենթադրում է, թէ կարելի պիտի լինի Դուման սանձել։ Մինչդեռ անկասկած է, որ ինքնակալութիւնը, առաջին զիջումն անելուց և, անհրաժեշտութիւնից ստիպված, ժողովրդային ներկայացուցիչները գումարելուց յետոյ, այլ ևս չէ կարող իրան փրկել «հիմնական օրէնքների» նման ղանազան խորամանկութիւններով։

«Եթէ Դուման իր յետագայ քայլերի մէջ կանգնած մնայ իր ընդունած որոշման հողի վրա,—վերջացնում է «Temps»-ը իր յօդուածը,—և կը պնդէ կօնտրօլի իրաւունք ու պատասխանատու մինիստրութիւն պահանջելու վրա, կառավարութիւնը ստիպված պիտի լինի անձնատուր լինել։ Անհնարին է երկիրը կառավարել պարլամենտի կամքի հակառակ, որ յենված է հասարակական կարծիքի վրա։ Չէ կարելի նոյնպէս ոյժով ցրվել Դուման, որը արդարացի պահանջներ է ներկայացրել և որը յենվում է թէ իր անդամների ու թէ ընտրողների միահամուռ համերաշխութեան վրա։ Մինիստրութեան հրաժարականը համահաւասար կը լինի հիմնական օրէնքները վերացնելուն ու սահ-ամկալարների յաղթութեանը։ Եթէ թագին խելացի խորհրդականներ են շրջապատում, նրանք պէտք է հասկանան այդպիսի զոհաբերութեան անհրաժեշտութիւնը»։

Այդպէս է այժմ խօսում ֆրանսիական ապականված խոշոր բուրժուազիան իր կաշառակեր օրգանի բերանով, այն օրգանի, որը փոխառութեան բանակցութիւնների ամբողջ ժամանակ շարունակ խեղաթիւրում էր Ռուսաստանում կատարված դէպքերը, ամեն ինչ վարդագոյն անկիւններով էր ներկայացնում իր ընթերցողներին, ամեն կերպ աշխատելով հաւատացնել, թէ մեր բիւրօկրատիան չափազանց անկեղծ է իր դիտաւորութիւնների մէջ, թէ շուտով սահմանադրական ու պարլամենտական կարգեր պէտք է լինեն Ռուսաստանում և այլն, և այլն։

Պակաս հետաքրքիր չէ անգլիական խոշոր բուրժուազիայի կարծիքը, որը նոյնպէս մասնակցութիւն ունեցաւ վերջին փոխառութեանը։ Ահա թէ ինչ է գրում այդ բուրժուազիայի օրգան «Times»-ը նոյն մինիստրական յայտագրի մասին.—

«Ոչ մի կասկած չը կայ,—ասում է այդ եօթերորդ մեծ պետութիւն համարվող կօմպէտենտ թերթը,—որ կառավարութեան յայտագիրը բիւրօկրատական շրջաններում յետադիմականների կատարեալ ցնծութիւնն է նշանակում։

Յայտագիրը իրանից ներկայացնում է անպայման և կոպտական կերպով մերժումն Դումայի բոլոր առաջարկութիւնների։ Նա թոյլ չէ տալիս Դումային որևէ փորձ անել իսկական պարլամենտի դերը ընդունելու, համաձայն այն սահմանադրական սկզբունքների, որ արտայայտված էին հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստում։ Յայտագրի միակ արժանիքը նրա կոպիտ անկեղծութեան մէջ է կայանում։ Դումայի ագրարային ծրագիրը միանգամայն անիրագործելի համարվեց, և դրա փոխարէն կառավարութիւնը առաջարկում է գիւղական բանկի գործունէութիւնը ուժեղացնել։ Մինչդեռ հողերը, նրանց տէրերին վարձատրելով, խլելու (էքսպրօպրիացիա կատարելու) ծրագիրը բաւականին օրինակներ ունի, ոչ միայն օտար երկրների օրէնսդրութեան մէջ, այլ և հէնց Ռուսաստանումն էլ։ Ինչ վերաբերում է ամենակենսական—տիրող ռեժիմը պահպանելու խնդրին, Գորեմիկինը ասում է, որ կառավարութիւնը դիտաւորութիւն ունի «անխախտ պահպանել իր իշխանութիւնը»։ Բացառիկ օրէնքները վերացնելու և պաշտօնեաների պատասխանատուութեան մասին Դումայի արած պահանջը ադմինիստրական գործերին միջամտել է համարվում, գործեր, որոնք մենաշնորհ է դարձրել իր համար կառավարութիւնը և որոնց մասին Դուման կարող է միայն հարցապնդումներ անել։ Պատասխանատու կառավարութիւն հաստատելու պահանջը Գօրեմիկինը յետ է մղում, յենվելով հիմնական օրէնքների վրա»։

Ցանկութիւն յայտնելով, որ ներկայ մինիստրութիւնը կարելին չափ շուտով հրաժարական տայ և այնպիսի մինիստրութիւն կազմվի, որ Դումայի վստահութիւնը կարողանայ գրաւել, «Times»-ը շարունակվում է.—

«Ներկայ դրութիւնը անորոշապէս երկար պահպանելը ցանկալի չէ ամեն տեսակէտներով։ Դա կարող է միայն ծայրահեղ յեղափոխականներին ազատութիւն տալ իրանց գործունէութեան մէջ և նուաճել, առանց այն էլ թոյլ, շանսերը խաղաղութեամբ վերջ դնելու այն մեծ կռւին, որ այսօր մղվում է Ռուսաստանում—սահմանադրութեան համար։ Ֆինանսական կրիզիսը, որին վերջ տրվեց առաջին փոխառութեամբ և որը աշխուժութիւն տուաւ հէնց այն հիման վրա, որ բարեյաջող հետևանքներ էին սպասվում Դումայի գումարումից, շուտով նորից իրան զգալ պէտք է տայ։ Վերջապէս և Մեծ Բրիտանիայի հետ որոշ համաձայնութիւն կայացնելու հնարաւորութիւնն էլ կախված է այն հանգամանքից, թէ որ աստիճան Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականութեան հաստատուն լինելը ապահոված կը լինի»։

Գերմանական մամուլը ընդհանուր համերգի մէջ ոչ մի դիսօնանս չէ կազմում։

«Բոլորը մնում է ըստ առաջնոյն,—ասում է «Frank. Zeit.»-ը—այդպէս է կարճ խօսքերով այն երկար բացատրութիւնների իմաստը, որ Ռուսաստանի մինիստր-նախագահ Գորեմիկինը կարդաց շաբաթ օրը Դումայում։ Գուցէ ոչ ոք խելք չէր էլ մտածում, որ Ցարը և իր կառավարութիւնը, որ կազմված է զուտ բիւրօկրատներից, կընդունէին նորընտիր ժողովրդային ներկայացուցիչների պահանջները։ Այնուամենայնիւ կարելի էր յամենայն դէպս ենթադրել, որ այդ պահանջները չընդունելու մասին եղած առարկութիւնները [illegible] խելացի կերպով պարզաբանվէին։ Ինչպէս երևում է, կառավարութիւնը ամենափոքր հասկացողութիւն անգամ չունի ժողովրդային ներկայացուցիչների իրաւունքների ու պարտականութիւնների մասին, որովհետև այլապէս նա չէր պնդիլ, թէ բացառիկ օրէնքների խնդիրը Դումայի իրաւասութիւնից դուրս է։ Բոլորովին վայրենի բան են բացառիկ օրէնքները, այլ խօսքերով զինուորական դրութիւնը, որ այժմ մցված է Ռուսաստանի բոլոր նահանգներում, անխախտելի հիմնական օրէնքների շարքում դնելը, օրէնքներ, որ Դումայի բացվելուց երկու օր առաջ միայն հրատարակվեցին։

Բացառիկ օրէնքները հիմնական օրէնքների մի մասը յայտարարելը կատարեալ աբսուրդ է։ Բոլոր երկրներում թագաւորը իրաւունք ունի զինուորական դրութիւն հրատարակել, բայց նա անմիջապէս պարտաւոր է, մինիստրների միջոցով ժողովրդային ներկայացուցիչներին բացատրութիւններ տալ այդպիսի յայտարարութեան մասին։ Եւ Դուման, ի հարկէ, բոլորովին իրաւացի է, պահանջելով, որ այդպէս լինի և Ռուսաստանում, ուր այժմ բրիգադի գեներալը իրաւունք ունի որոշ բաժնում պատերազմական դրութիւն հրատարակել։ Ոչ պակաս իրաւացի են և պաշտօնական անձերի պատասխանատու լինելու մասին արած Դումայի պահանջները»։

«Կառավարութեան իսկական ծրագիրը,—շարունակում է յետոյ թերթը,—այն առաւելութիւնն ունի, որ նրա մասին իսկապէս ոչինչ չէ էլ կարելի ասել. ինչքր անորոշ խոստումներ են անվում գիւղացիների դրութիւնը բարելաւելու, մասսաների կուլտուրան բարձրացնելու, միջին և բարձրագոյն ուսումնարանները բարեկարգելու մասին։ Այն, ինչ որ եւրոպական և առաջադէմ մարդկանց շրջաններում մեծ իմաստ կարող էր ունենալ, Ռուսաստանի ներկայ մինիստրութեան շրջաններում զուրկ է որ և է նշանակութիւնից։ Հասկանալի է, ուրեմն, որ Դուման բոլոր ձայների մեծամասնութեամբ, հակառակ 7-ի, այն որոշումը ընդունեց, որ պահանջում է մինիստրութեան անյապաղ հրաժարումը և նրա տեղ այնպիսի մինիստրութեան փոխարինումը, որը մեծամասնութեան վստահութիւնը վայելէր։ Պէտք է վերջապէս Պետերհօֆումն էլ հասկանան, որ մինչև իսկ Ռուսաստանումն էլ անհնարին է կռւել ժողովրդային ներկայացուցիչների դէմ, որոնք միանգամայն համերաշխ են և ամբողջ երկրի համակրութիւնն են վայելում, հէն բռնի միջոցով, որի կատարեալ ներկայացուցիչներն են հանդիսանում ներկայ մինիստրները»։

Դուրս է գալիս, որ Պետ. Դուման ոչ միայն ամբողջ Ռուսաստանի համակրութիւնն է վայելում, այլ և ամբողջ Եւրոպայի, ամբողջ աշխարհի։ Բիւրօկրատիան իր անտակտ ու յոռի վարմունքներով կորցրեց և այն փոքրիկ վստահութիւնը, որ նա մինչև վերջին ժամանակ դեռ ևս վայելում էր Եւրոպական բուրժուազիայի աչքում ու նրանից, նեղ օրերին, կլոր ոսկիներ էր կորզում։ Ինչպէս տեսանք, այժմ այդ վստահութիւնն էլ կորած է մեր բիւրօկրատիայի համար։ Եւ այդ վերևում բերված թերթերին երբեք չէ կարելի կասկածել ոչ սօցիալիստութեան և ոչ էլ յեղափոխականութեան մէջ։ Դրանք բարեմիտ բուրժուազիայի ամենաբարեմիտ օրգաններն են, և նրանք բոլորն էլ միաբերան յորդորում և խորհուրդ են տալիս մեր բիւրօկրատիային՝ անձնատուր լինել, զիջանել ժողովրդի պահանջներին, զիջանել, քանի որ դեռ ուշ չէ։

Իսկ բիւրօկրատիան դեռ յամառում է։ Արդեօք ինչ միտումներով, ինչ յոյսերով։ Միթէ միայն իր թնդանօթներին, ամբաձիգներին ու սուիններին է նա ուզում ապաւինել։ Բայց դրանք բոլորովին վստահելի ապաւէններ չեն. «սուինների վրա երկար չէ կարելի նստել», իսկ թնդանօթները շարունակ լիքը պահելու համար ոսկու անսպառ կարասներ ունենալու է, այլապէս ցախաւելը շատ աւելի զօրաւոր է հանդիսանում։

Խ.—Ազատ

## ՊԱՐՏԻԶԱՆԱԿԱՆ ԿՌԻՒ

Մայիսի 13-ը պատմական անմոռանալի օր է Ռուսաստանի պարլամենտական կեանքի նախօրեակում։ Այդ օրը երկու հակառակ ոյժեր հանդիպեցին իրար. մէկ կողմից բիւրօկրատական կառավարութիւնը, միւս կողմից՝ ժողովուրդը, մէկը ժահրաբեր զէնքով, իսկ միւսը կենսունակ ոյժով։ Կառավարութիւնը, յենվելով իր տրամադրութեան տակ գրաւած իրական կոպիտ ոյժի վրա, չուզեց թողնել իր բռնած սպառնական դիրքը և, մերժելով ժողովրդական ներկայացուցիչների բոլոր պահանջները, մարտակոչ արեց նրանց։

Վիրաւորանքը շատ ծանր էր, բայց մենամարտի հրաւէրը ընդունել նշանակում էր անձնասպանութիւն գործել, ազատագրական շարժումը խեղդամահ անել, գիտակցօրէն նետվել կառավարութեան պատրաստած թակարդի մէջ և ստեղծել պատմական այնպիսի մի սխալ, որի պատասխանատուութիւնը սերունդից սերունդ կը յիշվէր։ Դուման հասկանում էր այդ, նա նախատեսում էր ծանր հետևանքները, և, ըմբռնելով ոյժերի անհաւասարութեան շնորհիւ ստեղծված իրերի դրութիւնը, արհամարհեց հրաւէրը ու խուսափեց թակարդից։ Դա երկչոտութիւն չէր, այլ խոհեմութիւն, հեռատեսութիւն, յանուն ժողովրդական մեծ դատի։

Նա գիտէր, որ ներկայ իշխանութիւնը կորցրել է իր բարոյական հեղինակութիւնը, սպառել իր զօրութիւնը, և հեռու չէ այն երջանիկ օրը, երբ կեղեքիչ բիւրօկրատիայի փլատակների վրա կը կառուցվի ազատ քաղաքացիների հասարակական նոր իրաւակարգը։ Հէնց այդ ի նկատի ունենալով, ճակատամարտի տեղ նա ընտրեց մի այլ կռիւ. վերջնականապէս ոչնչացնել բիւրօկրատիայի հեղինակութիւնը, յաճախակի յարձակումներով։ Այդ կռիւը պարտիզանական կռիւն է։

Գուցէ Դումայի ընտրած այդ տակտիկան շատ գրաւիչ չէ ծայրահեղ յեղափոխական կազմակերպութիւնների համար, բայց նա միանգամայն համապատասխանում է ժողովրդի դատի իրականութեանը և մեծամասնութեան տրամադրութեանը։

Նա, ով ուշադրիւ հետևել է Դումայի վերջին նիստերին, չէ կարող չը համոզվել, որ մինիստրների դէմ ուղղված քննադատութիւնները, առարկութիւնները և հարցապնդումները մի մի սլաքներ են, որ անշեղ կերպով նետվում են նոյն նպատակի համար։ Դրանք ոչ այլ ինչ են, բայց եթէ պարտիզանական առաջամարտեր, որոնց շնորհիւ հնարաւոր կը լինի դուրս կորզել նրանց ճանկերից այն պահանջները, որոնց ստանալ չը յաջողվեց մայիսի 13-ին, մերկացնել բիւրօկրատական մինիստրութեան հրէշաւոր կազմերը և լիակատար անկարողութիւնը։

Այդ ուղղութեամբ Դուման կռիւ կը մղէ ներկայ մինիստրութեան դէմ, մինչև որ վերջինս հարկադրված կը լինի հրաժարական տալ։

Նախագուշակել, որ նրա անկումը կը լինի այս ինչ կամ այն ինչ օրը, ճիշտ որոշել նրա անկման մոմենտը, ի հարկէ, անհնարին է, բայց որ այդ պարտիզանական կռիւը անպայման յաղթութեամբ կը պսակվի յօգուտ ժողովրդական դատի, մենք ամենևին չենք կասկածում, և նոյն իսկ մեզ թւում է, որ այդ յաղթանակը հեռու չէ, այլ մերձաւոր ապագայի գործ է։

II

Իսկ ինչպէս են վարվում Դումայի հետ. նրան հարուածում են աջից, այդ հասկանալի է. բայց երբ հարվածում են ձախից նոյնպէս, այդ արդէն միանգամայն անհասկանալի է։

Ընդամէնը մի ամիս է միայն, որ գումարվել է Դուման և գործում է նոյնքան աննպաստ պայմանների մէջ, որքան նրա ընտրութիւնն է կատարվել։ Այնուամենայնիւ նա իսկոյն և եթ մտաւ իր դերի մէջ, ընտրեց իր համար գործունէութեան յայտնի եղանակ, և աշխատում է կարելոյն չափ գործնական դարձնել իր նիստերը, համապատասխան ներկայ կեանքի հուժկու պահանջներին։ Նա դրել է իր առաջ էական կարևորութիւն ունեցող երկու խնդիրներ. մտցնել ռուսական պետութեան մէջ քաղաքական ազատութեան հիմունքները և սօցիալական բարենորոգումները որոնք շաղկապված են իրար հետ անքակտելի կապերով։ Եւ Դուման անում է այն ինչ որ կարող է։

Նա բաց արեց իրաւազուրկ ժողովրդի աչքերը, հասկանալի ու հրապարակական դարձրեց նրա արդար դատը և ցոյց տալով իր աննկուն ոյժը, թելադրեց կեանքի անհրաժեշտ պահանջները։ Իր զօրեղ ու համարձակ լեզուով նա մերկացրել է ներկայ խայտառակ ռեժիմը և գիտակցութիւն ներշնչում ժողովրդական մասսայի մէջ։

Դա պարբերով խեղդված բողոքն ու հեծեծանքներն են հրահանգում, որոնք հրաբուխի թափով այսօր դուրս են ժայթքում անհետացնելու բռնութեան շէնքերը։

Շաղկապելով ու կենտրօնացնելով իր մէջ ամբողջ Ռուսաստանի լաւագոյն, ազատատենչ ոյժերը, ժողովրդական ձգտումներով նա դէպի իրան է քաշում ժողովուրդի ուշքն ու միտքը։ Մամուլը պատ հիւսիսից սկսած մինչև հրավառութիւնների մառնված հարաւը, յառել է այսօր իր կարօտավառ հայեացքները ժողովրդական յոյսեր ու ձգտումները մարմնացնող այդ միակ առանին։

Եւ այդ բոլորը մի ամսվայ ընթացքում։ Ուրանալ նրա կատարած մեծ ծառայութիւնը ոչ ոք իրաւունք չունի և չէ էլ կարող։

Ո՞վ վկայեց ու մատնեց դարձրեց ժողովրդին յեղափոխական կուսակցութիւնների անհրաժեշտութիւնը։

Ո՞վ շօշափելի կերպով համոզեց, որ նրանք ծնունդն են առել ներկայ կեանքի աննորմալ պայմանների շնորհիւ, կեղեքող բիւրօկրատական ռեժիմի ու շահագործվող ժողովուրդի ոյժերի յարաբերական անհաւասարութիւնից, բայց եթէ միայն Դուման։ Նա իր հեղինակաւոր ձայնով, նոյն իսկ լոկ իր գոյութեամբ, ազատագրական շարժման համար արեց այն, ինչ որ անկարող են անել տարիների ընթացքում յեղափոխական կազմակերպութիւնները։ Նա նախապատրաստեց հասարակական կարծիքը ամեն մի պատահականութեան և կամայականութեան համար։ Փաստը ակներև է։

Միթէ կազմակերպութիւններն էին, որ հետաքրքրութիւն զարթեցրին լուսեցի «տրէխով ու դագանակով» պատող հայ լեռնականի մէջ Դումայի մասին, ռուս մուժիկին զրկեցին սուրհանդակներով կապ ստեղծել այդ Դումայի հետ։

Մինչդեռ ժողովրդի հէնց այդ միևնոյն «կուսակցութիւն բարեկամներն», էին որ բօյկօտ յայտարարեցին Դումային և մինչև վերջին օրերս էլ կայծակ ու անէծքներ էին թափում ժողովրդական ներկայացուցչութեան վրա, առանց ամաչելու «խուլիգանական» ու «դաւաճան» ածականները շռայլելուց, լոկ այն պատճառով, որ այնտեղ գերակշռում են կադետները։ Ի հարկէ նրանք հեռու չէին և նրա դէմ մահափորձեր կատարելու սպառնալիքից և անգիտակցօրէն կոյր գործիք էին դառնում բիւրօկրատական այդ հազար գլխեան վիշապի դաւերի համար։

Բայց լաւ է, որ վտանգի առաջ հնչում են արդէն զգաստ ձայները։ Խիստ յեղաշրջում կատարվեց յեղափոխական կուսակցութեան շարքերում և սօցիալ-դեմօկրատիան փոխեց իր տակտիկան։ Դեռ սրանից մի տասը օր առաջ Դումայի 14 բանուոր անդամները մի մանիֆեստով կոչ արեցին բանուորութեանը պաշտպան կանգնել Դումային։ Իսկ այժմ էլ ռուսաց սօցիալ-դեմօկրատիայի հիմնադիր չէֆերից մէկի Պլեխանովի նամակն է («Մշակ» № 114) լոյս տեսել, որով նա նոյնպէս կոչ է անում բանուորներին պաշտպանել Դումային։ Համերաշխութիւն Դումայի հետ միասին ռէակցիայի դէմ մաքառելու համար, ահա այդ փորձառու ղեկավարի առաջարկած ճանապարհը։ Եւ ինչպէս «Р. В.» լրագիրն է նկատում, «խոսերիկայի հիւանդութիւնից զերծ, խոհեմ փորձչի ձայնն է, այն մարդու ձայնը, որ ճիշտ է պատկերացնում սպառնացող և պարզ կերպով տեսնում այն սարսափելի հետևանքները, որոնք առաջ են գալիս թեթևամիտ ու կոյր, թէև անկեղծ, յափշտակութիւնից։ Եւ այդ ասում է մի մարդ, որի ամբողջ կեանքն ու գործունէութիւնը չեն թոյլատրում կասկածել անգամ նրան որևէ «բուրժուազական» տենդենցիաներ ունենալու մէջ։ Ամբողջ երկրի պաշտպանութեամբ միայն Դուման կարող է այժմ զօրեղ լինել, միմիայն նրա ոյժի մէջ է գտնվում ռէակցիայի դէմ յաղթանակելու էական երաշխաւորութիւնը։ Դա չեն ուզում, կամ թէ չեն կարողանում հասկանալ միայն նրանք, որոնք կուրամենակատաղի բռնցին կորցնում են իրանց ընդունակութիւնը սառնասիրտ ու ճշգրիտ կերպով կշռադատելու և գնահատելու իրերի իսկական դրութիւնը։ Դրան անշուշտ դէմ կը լինեն ռէակցիայի կուսակիցները, որոնց շահերը պահանջում են պառակել ու թուլացնել երկրի դիմադրական ոյժերը»։

Ահա հէնց այդպիսի մտածմունքների մէջ պէտք է խորասուզվի ներկայ ծանր իրականութեան առաջ ժողովրդի բարեկամը։ Այդ պահանջը թելադրված է մօտեցող վտանգից, որի համար այսօր Պլեխանովը անդէպս է գալիս իր հզօր ու զգաստացուցիչ ձայնով։ Եւ ինչպէս արդէն նկատվում է, այդ ձայնը արձագանք է գտնում. սօցիալ-դեմօկրատիան ուղղում է իր սխալը և «կոչ՚ Դուման» կոչի տեղ այժմ գոչում է «Կեցցէ Դուման»։

Լ. Դանիէլեանց

## ՆԱՄԱԿ ՖԻՆԼԱՆԴԻԱՅԻՑ

Հէլսինգֆօրս, մայիսի 20-ին

Ստորագրեալս ի ծննդենէ շուշեցի լինելով, այլ և այլ դժուարութիւնների պատճառով ֆինլանդիացի եմ դառել տասներկու տարի սրանից առաջ, և պէտք է ասեմ, որ այս երկրում բաւական պատիւ ունիմ և շատ հանգրուութիւն եմ վայելում գրեթէ ամեն կողմից։ Թողէք շատ օգուտներից միայն մէկ հատը յիշեմ։ Հէնց որ դիտաւորութիւն եմ ունենում ես ինքս կամ իմ զաւակներից մէկը այս երկրից արտասահման գնալու, միևնոյն օրը, որ յայտնում ենք կառավարութեան մեր ուզածը, ստանում ենք և անցագիրը, որի վրա ընդհանրապէս գրած է լինում հինգ տարվայ ժամանակով, և այդ հինգ տարվայ արտասահմանեան անցագրի վճարն է ընդամէնը եօթը ֆրանկ 24 սանտիմ, այսինքն հազիւ երեք րուբլի։

Իրաւ է, որ ես իմ ընտանիքովս Բուլղարիայի Վառնա քաղաքումն եմ բնակվում և այնտեղ կարողութեանս չափ խօսքով, գրչով և մի սիրուն հայկական դպրոցով գործում եմ երկու վարժուհի դուստրների հետ միասին գլխաւորապէս մեր հայերի մէջ, սակայն այժմ մի երկու ամիս է, որ Ռուսաստան ճանապարհորդելով Ֆինլանդիա եմ եկել և այստեղ երբեմն գերմաներէն, երբեմն ռուսերէն և երբեմն էլ ֆինն թարգմանիչով քարոզներ և արեւելեան վիճակի վրա առախօսում եմ։

Այս երկրի Հէլսինգֆօրս մայրաքաղաքը շատ կողմից կարող է իր խաղաղութեամբ, իր օրինապահութեամբ, իր կուլտուրական առաջադէմ արշաւանքով և ընդհանրապէս իր բարեկեցիկ վիճակով լաւ օրինակ լինել Ռուսաստանում գտնվող շատ ազգերի և մանաւանդ մեր կովկասցի հայերիս համար։ Արդէն այստեղի ամառվան եղանակը քաղցր ու զուարճալի է, ամեն տեղ մաքուր լճեր, ծովի եզերքը անթիւ կղզիներ, հանգիստ ճանապարհներ, ապահով, օգաւէտ բնակարաններ և ամեն տեսակ կարգին ու օգտակար հանգամանքներ կան։ Ի՞նչ հաճելի կը լինի մանաւանդ կարողութիւն ունեցող ընտանիքների համար այստեղ գալ և ամառը մինչև աշունը այստեղ անցնել։ Աւելի շահաւէտ կը լինի ֆինլանդական եղբայրասէր հայերի համար այս ֆինլանդացիների ինքնավարութեան առաջադէմ գործերը տեսնել, քննել ու մանրամասն հասկանալ ու յետոյ նոյնանման սկզբունքներ տարածել մեր ցեղակիցների մէջ։

Այս երկիրը Շուէդիայի մի մասը եղած ժամանակը, որ դեռ անցեալ դարի սկզբից առաջ Ռուս պետութեան հետ չէր միացած, ունէր մի մշտատեւ սեյմ և երկու-երեք տարին մէկ անգամ լանդտագ կոչված պատգամաւորների օրէնսդիր ժողով։ Այդ ժողովի անդամները ժողովրդի չորս կարգերիցն էին առանձին առանձին ընտրվում, ազնուականներից, քաղաքացիներից, հոգևորականներից ու գիւղացիներից։ Այս վերջին անգամն էլ կայսրի հրամանով բացվել է այդ օրէնսդիր ժողովը Հէլսինգֆօրսում։ Բայց մի երկու օր սրանից առաջ ես այստեղի լանդտագի աշխէից գնալիս զարմանալով տեսայ հազարաւոր մարդիկ ու կանայք կարմիր դրօշակներով, որոնք շրջապատել էին այն ժողովի շինութիւնը, որի մէջ պատգամաւորները նիստ ունէին։ Իմ ծանօթներից հարցրի այդ արտաքոյ կարգի երևոյթի պատճառը։ Ինձ պատասխանեցին, թէ տեսէք, որ դրանք ամենքն էլ իրանց հետ ուտելիք են բերել, ուրեմն այս շինութիւնը շրջապատած լինելով՝ չը պէտք է թոյլ տան պատգամաւորներին այդտեղից հեռանալ մինչև որ չընդունեն դրանց առաջարկութիւնը. դրանք գիշեր և ցերեկ միշտ այդտեղ մնալու են այդ նպատակով։ Եւ ինչ է դրանց պահանջը, հարցրի։ Ինձ ասացին և այսօր էլ տեղական լրագիրների մէջ տպված է, որ այդ շրջապատող հազարաւոր անձանց առաջնորդները, հրաւիրված լինելով այդ ազգային օրէնսդիր ժողովի նիստին, որոշ կերպով յայտնում են թէ երեք պահանջ ունեն. առաջինը որ այդ չորս կարգերը ջնջվեն և պատգամաւորները միմիայն մէկ խումբ կազմեն, երկրորդ՝ որ բոլոր ժողովուրդն առանց մի որևէ բացառութեան իրաւունք ունենայ պատգամաւոր ընտրելու, այսինքն, թէ մարդ թէ կին, որոնք պէտք է լինեն ոչ թէ մինչև այժմեան պէս 24, այլ 21 տարեկան. երրորդ՝ որ պատգամաւոր ընտրող արական և իգական անձինք նոյնպէս իրաւունք ունենան նաև իրանք պատգամաւոր ընտրվելու։

Այդ երեք պահանջներն էլ ընդունեց օրէնսդիր ժողովը։

Հայն էլ լաւ կանէր, եթէ այսպիսի խելօք ու հանգիստ կերպով իր մէջն իր գործերը կարգի դնէր։

Արք. Ամիրխանեանց

## ՄԵՐ ՑԱՒԵՐԸ

«Ցաւեր շատ կան իմ սրտում
Մահձումս ընկած եմ սրտում...»
Հիւանդի երգ։

Թէ քաղաքի և թէ գաւառի ամբողջ ազգաբնակութիւնը, տիրող հանգամանքների ազդեցութեան տակ, այն աստիճան բռնված է հոգսերով և ցաւերով, որ ոչ մի ելք չէ գտնում իր նիւթական և տնտեսական ճգնաժամից դուրս գալու... Այժմեան պայմաններում ժողովրդի համար ոչ մի կողմից մխիթարութիւն չը կայ—ոչ հարուստի, ոչ միջակի և ոչ չքաւորի համար։ Եթէ հարուստը, ունևոր դասակարգը մի փոքր ապահով է տնտեսապէս հաց ուտելու, ապրուստ տէր է, միւս կողմից նա գրեթէ քայքայված է առողջական տեսակէտից, հիւծված և մաշված է ֆիզիկապէս, վատառողջ է, հիւանդ։ Իսկ չքաւոր դասը, աղքատ գիւղացին, երբ մի փոքր առողջ է ֆիզիկապէս,—նա անշուշտ քայքայված և մաշված է տնտեսապէս, սոված է՝ անհաց, աղքատ է նաև մտաւորապէս, զուրկ կրթութիւնից, անգրագէտ է և անկիրթ... Մի խօսքով բոլոր մարդիկ խեղդված են ծանր հոգսերի և ցաւերի տակ... Եւ այդ պատճառով չէ կարելի երանի տալ ոչ հարուստին, ունևորին և ոչ էլ չքաւորին ու աղքատին։ Չէ կարելի նախանձել թէ մէկի և թէ միւսի վիճակին և առօրեայ կեանքին...

Մարդկային կեանքում առողջական դրութիւնը շատերի համար այն աստիճան վտանգվել է, որ, ինչպէս ասում են՝ հէնց որ քամին դիպչում է՝ մարդիկ հիւանդանում են և անկողին մտնում... Հէնց այդ տեսակէտից կարելի է նկատել, որ ժողովրդի մեծամասնութիւնը թէ քաղաքում և թէ գաւառում հիւանդ է ու ցաւագար։ Մտէք ո՞ր գիւղն ուզում էք,—հիւանդների և ախտացեալների լեգէօնների կը հանդիպէք։ Կանգնեցէք որ հիւանդանոցի ընդունարանում ուզում էք, և դուք կը տեսնէք խմբերի, որոնք զանազան հիւանդութեամբ բռնված՝ ապաւինում են բժշկին, դիմում նրա խորհրդին, դեղերին, օպերացիաներին... քննեցէք այդ ախտացեալներին, այդ հիւանդ խմբերին,—և կը տեսնէք, որ մէկը սրտացաւ ունի (իր ասելով, իսկ բժշկական տեսակէտով՝ թոքախտ), միւսը փորահարինք, երրորդը աղիքների և ստամոքսի կատարր, չորրորդը սօլիտէր ունի, հինգերորդի ոտք ու ձեռքն գօսացած, վեցերորդը բռնված է ռևմատիզմով, եօթերորդը տրախօմայով (աչքի հիւանդութիւն, որ մեր գաւառում տարածված է) և այլն, և այլն։ Եւ այդ բոլոր ցաւագարներին ու ախտացեալներին առողջացնելու համար հարկաւոր են անշուշտ բժշկութիւն և դեղեր, որոնք դժբաղդաբար բացակայ են մեր գաւառում։

Անցեալ տարվայ «Մշակի» № 85-ում մեր «Մարդիկ թէ անասուններ» յօդուածում մենք ասեցինք, որ բժշկական աւելի մեծ ուշադրութիւն է դարձրած անասունների վրա, քան մարդկանց, քանի որ մեր գաւառում տասնից աւելի անասնաբոյժներ են վխտում, մինչդեռ մարդկային բժիշկներ միայն երկուսն են, այն էլ գաւառական, իսկ քաղաքը զուրկ է իր սեփական բժշկից, և այդ պատճառով հիւանդները թողնված են ճակատագրի կամքին, քանի որ գաւառական բժիշկները իրանց առանձին—պաշտօնական գործերն ունեն և յաճախ շրջագայում են։ Միւս կողմից նրանք կարող են և չայցելել (դեռ շնորհակալութեան արժանի են, որ սիրով այցելում են շատերիս), կամ թէ՝ դժուար կը լինի մի որոշ դասակարգի հիւանդներին այցելագին վճարել բժշկին, մինչդեռ քաղաքային սեփական բժիշկը գուցէ այցելավճար չը վերցնէր և այլն։

Բայց վերջապէս ո՞վ է տեսել կամ լսել, որ մի ամբողջ գաւառում, ուր տասնեակ հազարաւոր մարդիկ են ապրում և նոյնքան էլ անասուններ, գտնվեն միմիայն երկու բժիշկ, այն ինչ անասնաբոյժներ՝ տասը... Եւ միթէ մտածում էք, բանաւոր-մարդկային արարածների կեանքը իսկապէս քիչ է գնահատված քան անբան-անասուն արարածներինը... Ապա թէ ո՞չ ինչ անուն տալ այն բանին, որ մեր հիւանդները մնում են իսկապէս առանց դեղի ու դարմանի։ Եւ միթէ սա ցաւ չէ՞, գուցէ և ընդհանուր ցաւ, որի հետևանքները (հիւանդութիւններից առաջացած մահացութիւնները) անմոռանալի վիշտ ու կսկիծ են թողնում ժողովրդի զանազան խաւերում, որոնք տարեկան մի ահագին թիւ զոհեր են տալիս այս և այն տարափոխիկ հիւանդութեան...

...«Ցաւեր շատ կան իմ սրտում, մահձումս ընկած եմ սրտում»՝ ճիշտ այնպէս, ինչպէս հիւանդն է երգել, մեր քաղաքի և գաւառի հիւանդները դատապարտված են անկողնում սգալ և վայել իրանց ցաւագար դրութիւնը «տխուր և սրտում»... Եւ քանի քանիսը դըրանցից կնքում են իրանց մահկանացուն՝ «ցանեցէք իմ երեխս մի մի բուռ հող մէջ շիրմիս» ասելով, և միևնոյն ժամանակ թողնելով իրանց ընտանիքը էլ աւելի բարդ և ծանր հոգսերի ու ցաւերի տակ ճնշված... Մինչդեռ բժիշկ ունենալիս մահացութեան մի որոշ տոկոս կարող էր տարեկան պակասել մեր հիւանդ դասակարգերից, առողջանալով բժշկական միջոցներով։

Սակայն մեր քաղաքում անցեալ տարի սեփական բժիշկ ունենալու հարց դրվեց և հանգանակութիւն սկսվեց, բայց գործը մնաց անկախ, թերի։ Այդ մասին գուցէ դառնանք մի ուրիշ անգամ։

Գ. Սիմոնեան

## ՄՌԱՅԼ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

«Тифл. Вѣстн.»-ի մէջ տպագրված է Ն. Նուզանեանի նամակը, որ պատկերացնում է Քարթալինիայի ներկայ տխուր իրականութիւնը հետևեալ գոյներով. «Սարսափելի լուրեր են գալիս Քարթալինիայից. կողոպուտներ, սպանութիւններ, մահափորձեր, ազգաբնակութեան բոլոր խաւերի, սկսած հարուստից մինչև վերջին աղքատը, կեանքի, պատուի ու գոյքի դէմ առօրեայ երևոյթներ են դարձել։ Ամենայն օր տեղական բոլոր լրագիրներում մի քանի տասնեակ այդպիսի սարսափելի օրինակներ են յիշատակվում։ Բայց ահաւասիկ ձեզ, ընթերցող, ուրիշ պայմանների մէջ կատարված մի աւելի քստմնելի բան. սրանից 2 օր առաջ 6—8 երիտասարդ սրիկաներ, Կվիշխեթի գիւղից, գնում են Բորժոմի կիրճը, յարձակվում են ճանապարհի պահապանի անակի վրա, վերցնում են նրանից ինչ որ ունենում է, և ի լրումն այդ բոլորի յափշտակում են և կնոջը։ Ամուսինը աղերսում է ձեռք չը տալ նրան, բայց սրիկաները իբրև պատասխան սպառնում են սպանել նրան, այն ժամանակ դժբաղդ ամուսինը յուսահատված վերցնում է ձեռնափայտը սրածայր երկաթով և խրում է չարագործներից մէկի փորը, ապա յարձակվում է միւսի վրա ու մխում կոկորդը. այդ միջոցին միւս չարագործները թողնում ու փախչում են։ Գիւղական ազգաբնակութիւնը օրհնում է այդ ակամայ մարդասպանին։ Այդ գիւղը, ինչպէս և նրա հարևան միւս գիւղերը, մինչև անցած տարի աչքի էին ընկնում իրանց զարմանալի հանդարտութեամբ ու անվտանգութեամբ։ Կվիշխեթին ամարանոց յաճախողների ամենասիրած տեղն էր. մի գեղեցիկ անկիւն, ուր շատերը երկար տարիներով ապրել են այնտեղ և գիշերները նոյնիսկ դռները փակելու կարիք չէ եղել։ Բայց անցած տարվայ աշնանից այդ բոլորը միանգամից կորաւ։ Ազատագրական շարժման հետ միաժամանակ սկսվեց մի ուրիշ, հակահասարակական, վայրենի ու կոպիտ շարժում։ Վերոյիշեալ դէպքը մարդկանց գազանացման այդպիսի բազմաթիւ օրինակից մէկն է։ Միւս կողմից ազգաբնակութիւնը բոլորովին անարեկված է, անսահման յուսահատութեան մէջ այս ու այն կողմ է ընկնում և չէ կարողանում ոչ իրան փրկել կորուստից, ոչ էլ իր մատաղ սերունդի անկումին հակազդել։ Չարագործների անպատիժ մնալը բացատրվում է միայն գիւղական ազգաբնակութեան կատարեալ դէզօրգանիզացիայով և պաշտպանութեան միջոցների բացակայութեամբ։ Գիւղացիները ասում են. «մենք գիտենք ովքեր են սրիկաները, կողոպտողները, բայց մենք բոլորովին անպաշտպան ենք նրանց դէմ. նրանք լաւ զինված են, իսկ մեր ձեռքին միայն փայտեր կան։ Հնարաւորութիւն տուէք ինքներս մեզ պաշտպանելու և մենք երաշխաւորում ենք, որ այդ բոլոր արհաւիրքները իսկոյն և եթ կը վերջանան»։

«Ներկայ նամակովս ես դիմում եմ ձեզ, պ. խմբագիր, և խնդրում եմ մամուլի մէջ բարձրացնել այդ հարցը, հրաւիրելով ժողովրդից ընտրված լիազօրներին, հասարակութեան բոլոր ազդեցիկ անդամներին անհրաժեշտաբար պահանջել, որպէսզի ազգաբնակութեանը հնարաւորութիւն տրվի պաշտպանելու իր կեանքը, պատիւը և գոյքը»։

Այս նամակը մեծ կարևորութիւն ունի այն տեսակէտից, որ ճիշտ պատկերացնելով ժողովրդի անպաշտպան վիճակը, շեշտում է մեր ժամանակակից սերունդի այլասերումը։ Դժբաղդաբար Կարթալինեան կովկասեան հորիզոնի վրա բացառութիւն չէ կազմում, նա չէ խախտում ընդհանուր ֆոնի աններդաշնակութիւնը։ Նրա վէրքերը հանրածանօթ վէրքեր են և այդ է պատճառը, որ հասարակութիւնը մամուլի հետ միասին ձեռք ձեռքի տուած, պէտք է բարձրացնէ իր ազդու ձայնը և պահանջէ այն միջոցները, որոնք կարող են բուժել ու փրկել ժամանակակից սերունդը անբարոյականացումից, որ ահագին նուաճումներով խախտում է հասարակական հիմունքները։

## ԿՌԻՒ ԱՐԻՍՏՕԿՐԱՏԻԱՅԻ ԴԷՄ

Անգլիան մեծ ու փոքր ազնուականութեան երկիրն է գերազանցօրէն։ Ամեն օր ծագող արեգակի հետ ծնվում է Մեծ-Բրիտանիայի հողի վրա մի լօրդ։ Կան լօրդ ծնվողները, ինչպէս յետոյ դարձողները։ Անհատական բացարձակ ազատութեան պաշտամունքն ունեն-

ղ այդ երկիրը տիրողների հիւանդութիւնն էր։

Այդ հիւանդութիւնը ոչ ոքին չէր խանգարի, թէ չունենար մի ծանր անպատեհութիւն։

Լորդերը, ինչպէս եպիսկոպոսները, միմիայն այն պատճառով որ լորդ կամ եպիսկոպոս են, իրաւունք ունեն բազմելու բարձր պալատում, լորդերի ժողովում։ Եւ բազմելով լորդերի ժողովում, ձայն են ստանում երկրի օրէնսդրութեան մէջ։

Բարձր պալատները, կամ այլ խօսքով սենատները, ուրիշ երկրներում, հիմնուած են ընտրողական իրաւունքի վրա. ընտրողական իրաւունք, որը անուղղակի է, երկաստիճան, ինչպէս Ֆրանսիայում։ Ռուսաստանում, օրինակ, Պետական Խորհուրդը, կէս ընտրովի է, կէս նշանակովի։

Անգլիայում ամբողջովին նշանակովի է. ով լորդ է, ով եպիսկոպոս, նա անդամ է բարձր պալատի։ Եւ որովհետև բարձր պալատները ստեղծուած են ստորին պալատների, պարլամենտների ցենզօրական դերի համար, և որովհետև նրանք օժտուած են ազգային ներկայացուցչութեան՝ պարլամենտի օրէնսդրական որոշումների վրա veto դնելու իրաւունքով, նրանք խափանում են, ամեն տեղ, ռամկավարութեան, ժողովրդապետութեան զարգացումը։

Անգլիայում, որի մասին է առանձնապէս մեր խօսքը, լորդերի ժողովը զրկուած է մի իրաւունքից, որը էական է. նա չէ կարող պարլամենտի որոշումների վրա veto դնել, երբ հարցը զուտ բիւջէտային, ֆինանսական է. Եւ որովհետև մի պետութեան, մի երկրի ֆինանսական մատակարարութիւնը նրա ամենագլխաւոր խնդիրներից մէկն է, լորդերի դերը՝ Անգլիայի ճակատագրում, յարաբերաբար չնչացած է։ Բայց նրանք ունեն դարձեալ ահագին իրաւունքներ, որոնք գործադրվում են միշտ ի վնաս ժողովրդին։ Ո՞վ չէ յիշում այն բարբարոսական(?) դերը, որ ընդունեց լորդերի ժողովը իռլանդական home-rule, ինքնավարութեան հարցում։ Այդ բոլոր իսկական ու աւանդական արիստոկրատները կատաղօրէն, մինչև վերջը կռւեցին, որպէս զի իռլանդացիները զրկուած մնան այն իրաւունքներից, որ վայելում են անգլիական բոլոր գաղութները։

Դրա համար էլ լորդերի ժողովը իր դէմ ունէր բոլոր քիչ ու շատ ռամկավարական տարրերով տոգորուած ազատական, ուրիշ պատգամաւորներին։

Բայց այդ ժողովը պահպանեց իր գոյութիւնը, որովհետև նոյն իսկ ազատական կուսակցութիւնը, Գլադստոնի կուսակցութիւնը՝ լինելով բուրժուական կուսակցութիւն, չէր ուզում անկեղծօրէն, չէր ուզում վճռապէս ջնջել մէջտեղից այդ հակառամկավարական տարրը։ Ազատականները վրդովվում էին միայն այն ժամանակ, երբ լորդերը՝ խիստ ու [illegible] վարժապետների նման, ուղղութեան, խելամտութեան էին հրաւիրում իրանց։ Ազատականները բարկանում էին բարձր պալատի դէմ, իրանց գայրոյթի թափի մէջ պահանջում՝ խոժոռ վարժապետների պաշտօնանկութիւնը, բայց երբ իրանց գայրոյթն անցնում էր, մոռանում էին շուտով իրանց քէնը, որովհետև տեսնում էին, որ, վերջապէս, լորդերի ժողովը, հակառակ իր անախորժ ու դաժան ցենզօրութեան, պաշտպանում է իրանց բերդը, բուրժուազիայի նուիրական շահերն ու մենաշնորհները։

Եւ ազատական ու լորդ, պահպանողականների սիրալիր միջնորդութեամբ, հաշտվում էին իրար հետ։

Լորդերի ժողովի ջնջմամբ շահագրգռուած է գլխաւոր ժողովուրդը միայն, նա, որ ամեն տեղ արտադրում է ուրիշների հաճոյքի ու վայելքի համար։ Եւ հետևաբար այդ ժողովրդի դասակարգային շահերի քաղաքական ներկայացուցիչների, բանւորական պատգամաւորների վրա էր ընկնում լորդերի պալատի դէմ անխնայ կռիւ մղելու պատիւն ու պարտականութիւնը։

Բայց բանւորական պատգամաւորները մինչև այժմ եղել են շատ սակաւաթիւ, համարեա աննշան, ստորին պալատում։ Միայն այս տարի նրանց թիւը յանկարծ 12-ից բարձրացաւ մօտ 50-ի։ Եւ ռամկավարութեան այդ յաղթանակը բնականաբար պիտի ունենար իր հակահարուածը երկրի քաղաքական կեանքում։

Արիստօկրատ Անգլիայումն էլ մտնում է սօցիալիզմի կարմիր սարսուռը, որը անծանօթ էր այդ՝ էապէս ազատամիտ բուրժուազիայի հաստատուն մարմնին։

Երբ բանւորական պատգամաւորների յաղթանակի լուրը հասել է Էդուարդ VII-ին, այդ bon-vivant, սկեպտիկ, անփոյթ թագաւորը, ասում են, կատակով բացականչել է.

—Ես Անգլիայի վերջին թագաւորն եմ!

Վերջին թագաւորը. հազիւ թէ։ Բայց մի բան անկասկած է. Անգլիան թևակոխում է մի նոր շրջան. բուրժուական դատարկ ու [illegible] ազատամտութիւնից, սօցիալական ազատութեան ու արդարութեան շրջանը։ Եւ այդ շրջանի առաջին աւետաբերը այն կռիւն է, որ սկսվել է լորդերի պալատի դէմ։ Փողակները(?), երկու կողմից, արձակված են արդէն։

Բանւորական կուսակցութեան ներկայացուցիչները պարլամենտին առաջարկել էին մի օրինագիծ, որը ձգտում էր մի սանձ դնել կապիտալիզմի անբարեխղճութեան։

Բանւորները, ամեն տեղ, երբ գործադուլ են յայտարարում, գործարանատէրերը, կապիտալիստները դուրս են շպրտում նրանց և իրանց տեղ տառապանքի եղբայրների միջոցով շարունակում են իրանց շահագործութիւնը։ Եւ պատահում է, որ այդ բանւոր եղբայրները չեն յօժարում դաւաճանել իրանց գործադուլ ընկերների դատին, կապիտալիստները [illegible] միջազգայնութեան, [illegible] երկրագունդ հայրենիքի, [illegible] ազգային բարգաւաճման, [illegible] են պարզապէս «օտար» երկրների բանւորներին, նախ կարողանալ իրանց ոսկու ձեռնագրումը, երկրորդ [illegible] «ազգային» բանւորների [illegible]թիւնը։

Ահա այս գայթակղութեան, բուրժուական այս աղաղակող անբարեխղճութեան դէմ է, որ բանւորական պատգամաւորները բողոքեցին, ներկայացնելով մի օրինագիծ, որով արգելվում է կապիտալիստին ուրիշ երկրների բանւորների աջակցութեան դիմել, գործադուլի դէպքում։

Օրինագիծը պարլամենտից միաձայն ընդունվեց։ Ինչ որ ցոյց է տալիս նրա անժխտելի անհրաժեշտութիւնը, նոյնպէս և տարրական օրինականութեան, արդարութեան պահանջ լինելը. հակառակ դէպքում օրինագիծը միաձայն չէր ընդունվի։ Քուէարկեցին օրինագիծը նոյն իսկ բազմաթիւ բուրժուա գործարանատէր ներկայացուցիչները, որոնց շահերի դէմ էր։ Քուէարկեցին, որովհետև վախեցան ժողովրդական բռնկումից և յետոյ մի քիչ էլ վստահ էին իրանց ցենզօրի վրա։

Լորդերի պալատը իր կոչումին չը դաւաճանեց։ Դրաւ իր veto-ն օրինագծի վրա։ Ահա ինչու՞ փողակները(?) արդէն արձակված են։

Բանւորական կուսակցութիւնը երկու ճանապարհ ունի։ Կամ նա կը սկսէ երկրում մի կատաղի ագիտացիա պահանջելու, որ բարձր պալատը անզօր դարձնեն, խլելով նրա ձեռքից ժողովրդական ներկայացուցչութեան կամքի վրա veto դնելու ապօրէն իրաւունքը, և կամ նա կը ստիպէ կառավարութեանը, ներկայ «ազատամիտ» կառավարութեանը, կռւի դուրս գալ ազնուական և կղերական բարձր պալատի դէմ, եթէ չէ ցանկանում վարկաբեկ լինել ժողովրդի առաջ, եթէ չէ ուզում հաստատել, որ «ազատամիտ» կամ «պահպանողական»՝ դիմակներ են, որոնց ետև ծածկվում է ժողովրդական միևնոյն թշնամին։

Այո, հին Անգլիան, բուրժուական ազատութեան այդ դասական հայրենիքը, խոստանում է մեզ հետաքրքիր անակնկալներ։

Տ. Զ.

## ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

(Միրզոյեանի հայկական երգերի համերգը)

I

Երեքշաբթի, մայիսի 30-ին, Թիֆլիսի արտիստական ընկերութեան դահլիճում կայացաւ Գր. Միրզոյեանի խմբական համերգը։

Երգեցիկ խումբը կազմված էր երկու սեռի մանուկներից և պատանիներից։ Նրանց երգածը մեծ մասամբ վերցրած էր ժողովրդական եղանակներից։

Երգերի ձայնագրութիւնը և ներդաշնակութիւնը կազմել է ինքը Գ. Միրզոյեանը։

Համերգը ներկայանում էր իբրև առաջին փորձ։ Աչքի առաջ ունենալով այդ հանգամանքը, այլ և այն, որ խմբին մասնակցողները երաժշտագիտական տեսակէտով անպատրաստ անձեր էին, մենք հաշտ և ներողամիտ աչքով ենք նայում համերգի պակասութիւններին, թողնելով խիստ պահանջները մի ուրիշ անգամի, երբ դէպի համերգի մասնակցողները կարելի կը լինի վերաբերվել աւելի քննադատօրէն։

Ժողովված հասարակութիւնը մեծ համակրութեամբ վերաբերվեց դէպի համերգը և այդ արտայայտեց, բուռն ծափահարելով թէ խմբապետին և թէ երգեցիկ խմբի մասնակցողներին։

Երգիչ Բարխուդարեան երգեց «Հայրիկ, հայրիկ», «Սիրունիս քեզ համար» և մի քանի ուրիշ երգեր և արժանացաւ ծափահարութիւնների։

Արտայայտիչ էր Քափանակեանի կարդացած «Սպիտակ զգեստը»։ Քափանակեանը ծրագրից դուրս կարդաց նաև Նալբանդեանի «Ազատ Աստուածը» և Յովհաննիսեանի «Արտասուքը»։

Երեկոյթը առհասարակ թողեց նպաստաւոր տպաւորութիւն։

Ցանկալով աջողութիւն պ. Միրզոյեանին, մենք անհրաժեշտ ենք համարում հրաւիրել նրա ուշադրութիւնը երգերի աւելի բազմազան երաժշտական մշակութեան վրա, որպէս զի նրանք չը լինեն միօրինակ և միալար։ Նրա խմբական երգերի մէջ մտցրած պիանիսիմոն գեղեցիկ է, բայց նա ամեն անգամ լաւ չէ միացրած երգերի բարձր ձայների հետ։ Յամենայն դէպս ուրախալի է արձանագրել նոր երաժշտական աշխատանքը։

Սիրող

## ՆԱՄԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻՑ

Մայիսի 30-ին

Այսօր Գանձակ քաղաքի հայ հասարակութեան ներկայացուցիչները մի հեռագրով դիմեցին Թեմիս առաջնորդ Գարեգին եպիսկոպոսին, խնդրելով կարգադրութիւն անել Գանձակի նոր առաջնորդական փոխանորդի ընտրութիւն կատարելու համար։

Հէնց որ Թեմական առաջնորդից ստացվեց թոյլտուութիւն՝ ընտրութիւն կատարելու համար, անմիջապէս ձեռնամուխ կը լինեն նոր փոխանորդի ընտրութեան։

Քաղաքային վարչութեան կազմը, որ գրեթէ բաղկացած է զուտ թուրքերից, վերջապէս բարեհաճել է մտածելու նաև հայոց մասի մի քանի անհրաժեշտ կարիքների մասին։ Վարչութիւնը ձեռնամուխ է եղել, 1) հայոց մասում հայերի համար սպանդանոցի բաժանմունք բանալու, 2) մի մասնաժողով ընտրելու կենսական մթերքների վրա հսկելու և սակագին նշանակելու համար, 3) ընտրել սանիտարական մասնախմբեր, Թաղապետներ իւրաքանչիւր շրջանից քաղաքի մաքրապահութեան վրա հսկելու և որոշումներ կայացնելու համար։

Անցեալ շաբաթ վերոյիշեալ պաշտօնեաների համար ընտրութիւններ կատարվեցին և ընտրվածների անուանացուցակը կը ներկայացվի քաղաքային վարչութեան հաստատութեան։ Կարելի է յուսալ, որ գոնէ այսուհետև քաղաքը մաքրապահութեան կողմից կպահովվի։

Սարահարթի մի քանի տեղերում, ուր բացառապէս հայեր են ապրում, արտերը աննշան բացառութեամբ ամեն տարի կամ կարկտահար են լինում կամ մուկն է կրծում, այս տարի նրանց բաղդից մի քանի մասերում երաշտը փչացրեց։ Դաշտային մասում հայերը լաւ ունեցել են իրանց վարուցանը, թուրքերի հետ ընկերովի, բայց այդ բոլորը թուրքերը խլեցրել են։ Դաշտային մասում սկսվել է գարիների հունձը, ցորենն էլ առատ հունձ է խոստանում։ Անցեալներում թուրքերի արտերը հնձել են հայ մշակները, ներկայումս այդ գործը կատարում են վրացի և համշարի հնձողները։

Շարունակ տեղացող անձրևները արգելք են յարուցանում այգիները ախտահանութեան ենթարկելու. այգիները հիւանդ են միլդուով և օիդիումով, որոնց դէմ գործ են դրվում պղնձի արջասպ, կիր և ծծումբ, որոնց փչելուն և սրսկելուն անձրևները խոչընդոտ են լինում։

Ներկայումս գինու գները վեդրօն բարձրացաւ 25-ից մինչև 40 կոպ. ամենալաւ գինին, կարմիրը, կարելի է գնել վեդրօն (30 պ.) 1 ր. 40 կոպ.։ Սպիտակ գինին սակաւութեան պատճառով փոքր ինչ թանգ է։

Տաւարը և ոչխարը բաւական էժան են, սակայն ոչխարի միսը ծախվում է 15 կոպ. տաւարինը 13 կոպ.. Թուրքաց մասում երկուական կոպէկ պակաս են ծախում։

Աւ. Սահակեան

## ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, մայիսի 30-ին

Ներկայ տարւայ «Մշակի» 63, 93, 97—98, 100, 103, 105—107 համարներում «Այցելու», «Տ.» և «Մ. Տ. Սարգսեան» ստորագրութեամբ յօդուածներ տպվեցան, որոնք վերաբերում էին Ղարաբաղի Թեմի եկեղեցական-դպրոցական հաստատութիւններին և նրանց ղեկավարողներին։ Թէև լրագրութեան հեռամուտ և մեր ազգային գործերով հետաքրքրվող լըջմիտ ընթերցողի դիտողութիւնից հազիւ թէ խուսափած լինի այն աչքի ընկնող իրողութիւնը, որ այդ յօդուածները դժբաղդաբար մեր գաւառական թղթակիցներից շատերին յատուկ կրքոտ, երբեմն խորքը չը շօշափող բառերի կուտակումից զատ ոչ մի համոզեցուցիչ փաստ, իրականութիւնը պարզող ոչ մի բացատրութիւն չէին բովանդակում, այնուամենայնիւ ոմանց կարող էին վարանման և երկբայութեան առիթ լինել Ղարաբաղի Թեմական գործերի և առաջնորդի նկատմամբ։ Այս հանգամանքից դրդված և ճշմարտութիւնը մութ անձնական շահերից որոշելու տրամադրութեամբ մենք ներքև ստորագրող շուշեցիներս պարտք ենք համարում վերոյիշեալ անհիմն և իրականին միանգամայն անյարիր յօդուածների դէմ հրապարակաւ բողոքելու, որոնց միակ նպատակն է ակնյայտնի կերպով իրողութիւնները խեղաթիւրել և տարապարտուց անուանարկել մեր Թեմական առաջնորդ ս. Աշոտ եպիսկոպոսին, չնչին մեղադրանքներ յերիւրել նրա դէմ և հայ հասարակութեան առաջ նրան անգործունեայ և իր կոչման անփոյթ մէկը հռչակել։

Բաց գիտենալով, թէ Աշոտ եպիսկոպոսը ինչպիսի արթնութեամբ և ճշմարիտ հովուի անձնուրացութեամբ է հսկել իր Արցախի հօտին տառապանքի օրերում, միանգամայն համոզված ենք նաև, որ նա թշուառութիւնների մատնված հօտին անկեղծ սրտացաւ, կարեկցող ու սփոփող լինելով, նաև եռանդ, արիութիւն և տոկունութիւն ունի իր հօտի գործակցութեամբ մեր եկեղեցական-դպրոցական հաստատութիւնների վերակազմութեան գործին ցանկալի ընթացք տալու։ Աներկբայ ենք, որ Արցախի համայն հայութիւնը նոյն զգացմունքով մեզ հետ միասին իր բողոքող ձայնը կը բարձրացնէ երբեմն կեղծ անուան ապաւինող չարամիտ զրպարտչի դէմ, որ ընդունակ է ժողովրդից սիրված առաջնորդին անպատկառ կերպով անուանարկելու փորձ անել մի այնպիսի ժամանակ, երբ մեր վիրաւոր ժողովուրդը դեռ արիւն և արցունք է թափում, երբ նորանոր փոթորիկների երկիւղը դեռ չէ անցել, երբ անձնուրաց առաջնորդը դեռ ծանր պարտքեր ունի կատարելու, յանուն իր հօտի ապահովութեան, որ ներկայում զգացող հայի համար ամենակենսական խնդիր է դարձել։

Գալով իրականին, պարտք ենք համարում ընթերցողի ուշադրութիւնը հրաւիրել հետևեալի վրա։

1. Արցախու վանքերի կալուածները կառավարութեան կողմից դեռ պաշտօնապէս չեն յանձնված հոգևոր տեսչութեան, չը նայելով առաջնորդի յաճախակի դիմումներին ուր հարկն է։

2. Թուրքերից աւերված ու կողոպուտի ենթարկված վանքերի վերանորոգութեան ձեռնարկելը դեռ վաղաժամ է, քանի որ խաղաղութեան փրկարար ձայնը դեռ արձագանք չէ գտել ինչպէս հանրութեան մէջ նոյնպէս և Ղարաբաղում. դժբաղդաբար ամեն կողմից դեռ արիւն է հոսում և աւերիչ փոթորկի սև ամպեր են կուտակվում Ղարաբաղի երկնակամարի վրա։

3. Աշոտ եպիսկոպոսը վաղուց արդէն բանակցում է Նորին Վեհափառութեան հետ, որին և ընդարձակ ծրագիր է ներկայացրել իր Թեմի վանքերի վերակենդանացման համար, հակառակ աչառու թղթակցի անմիտ հաճոյքին, թէ վանքերը վարդապետների յետին ապաստանարանը պէտք է լինեն (sic!)։

4. Աշոտ եպիսկոպոսի պաշտօնավարութեան օրով կոնսիստորիայի ատենական գումարումները երբեք չեն ընդհատվել։ Թղթակիցը անխիղճ կերպիւ խեղաթիւրել է իրողութիւնը։

5. Աշոտ եպիսկոպոսը իր առաջնորդութեան առաջին օրից ամեն ճիգ ու ջանք գործ է դրել կոնսիստորիայի նախկին կազմի, որի մէջ և ժամանակի ատենադպիր Մ. Տէր-Սարգսեան, անփութութեամբ թերի թողած գործերին ընթացք տալ, ատենադպրի միջնորդութեամբ, ճաշակով ու սակարգութեամբ ընտրված նախկին գործադիրների(?) ծածկած և կեղծ ու պատիր միջոցներով գողացած աթոռահաս դրամները հանել և յետ պահանջել։ Ժողովրդի անտեսական քայքայման պատճառով հնարաւորութիւն չունենալով հնուց մնացած «պըտուղ» հասոյթը ժողովելու, Թեմի և դպրոցի անհրաժեշտ կարիքներից հարկադրված՝ Աշոտ եպիսկոպոսը գործակալների միջոցով յորդոր է կարդացել նորապսակներին կամաւոր կերպով պսակադրամը առատաձեռնութեամբ բաշխել ազգային հաստատութիւններին նեղ օրերում նպաստելու համար. մի իրողութիւն, որ թղթակիցը դարձեալ ծաղրածութեամբ(?) խեղաթիւրել է։

6. Աշոտ եպիսկոպոսը իր Թեմում սահմանափակել է քահանայական կոչման մէջ մտնողների թիւը, ուսման և կրթութեան որոշ աստիճան հաստատելով քահանայացուների համար։ Իր ընտրութեամբ մինչև այժմ ոչ մի քահանայական խնդիր չէ առաջադրել ոչ սինոդին և ոչ էլ Նորին Վեհափառութեան։ Իսկ իր ձեռնադրած քահանաների ընտրութիւնը եղել է նախկին առաջնորդի միջոցով, իսկ նրանց ձեռնադրութիւնը կատարել է սինոդի հրամանով։

7. Աշոտ եպիսկոպոսն է առաջին անգամ Շուշում ծխական աղքատանոց հիմնելու միտքն արծարծել և այդ կարևոր հաստատութեան հիմք դնելու կոչ արել հօտին։

8. Աշոտ եպիսկոպոսի անշահասէր և անկողմնապահ ոգին արտայայտութիւն գտաւ այն վաղուց արդէն բաղձացած իրողութեան մէջ, որ կոնսիստորիայի նախկին ապիկար կազմը լուծեց. կոնսիստորիական ասպարէզը կաշառակեր և անարժան պաշտօնեաներից մաքրվեց. շահասիրութիւնից բղխած զեղծումներին վերջ տրվեց, դատաստանական գործերում իսկ գիտակցաբար զրպարտող նախկին ատենադպիրը հալածվեց։ Թերևս շատերը կամեցել են կոնսիստորիայի ասպարէզը մաքրել, ամենքին պակասել է կամքի կորովը և շողոքորթութեան անմատչելի պատնէշը։ Փառք Աշոտ եպիսկոպոսին իր աջողութեան համար։

9. Թեմական դպրոցի Ե. և Զ. դասարանների վերաբացումը պարտական ենք նոյնպէս Աշոտ եպիսկոպոսին, որ դպրոցի նիւթական ճգնաժամի մէջ հոգաբարձական ժողովում երկու բարձր դասարանների պահպանութեան պատասխանատուութիւնը իր վրա առնելով Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութիւնից նըպաստ մուրաց և այդ դասարանների գոյութիւնն ապահովեց։

10) Արցախի հայ ազգաբնակութիւնը միանգամայն գոհ է իր հոգևոր հովիւ Աշոտ եպիսկոպոսից և բարձր է գնահատում նրա թէ ժողովրդական և թէ եկեղեցական գործունէութիւնը։

Այս մասին անշուշտ կը վկայեն Թիֆլիսի նպաստամատոյց յանձնաժողովի կողմից Վարանդա ուղարկված պատգամաւորները։

Համոզված լինելով, որ ապագայում աւելի ձեռնհաս համաքաղաքացիներ զինված աւելի ծանրակշիռ փաստերով, բողոքի ձայն կը բարձրացնեն անբարեխիղճ և անձնական հաշիւներով առաջնորդվող թղթակիցների դէմ, առ այժմ բաւականանում ենք այսքանով, յուսալով որ ընթերցողը այսուհետև կասկածանքով կը վերաբերվի այն թղթակցութիւններին, որոնք հեռու են ճշմարտութիւնից և նպատակ ունեն ժողովրդին համակրելի գործիչներին վիրաւորանք հասցնել։

Խ. Բահաթրեան, Յ. Գ. Խաչատրեան, Մ. Ամբրումեանց, Թ. Դօլուխանեան, Շ. Փիրիմեանց, Ա. Մաղաթեան, Ս. Իսրայէլեան, Մ. Յ. Հայրումեան, Ի. Թադէոսեան, Խ. Ադամեանց, Մ. Յարութիւնեան, Մ. Տէր-Մկրտչեան, Ա. Լալաբէգեան, Բ. Բուդաղեան, Մ. Խուբլարեան, Գ. Հայլաթեան, Ա. Տէր-Յարութիւնեան, Ե. Խուբլարեան, Յովհաննէս բէկ՝ Հասան-Ջալալեան, Ղ. Այդինեանց, Բ. Տէր-Յակոբեան, Մ. Թամիրեան, Մ. Ղասաբեան, Ա. Թառումեանց, Գ. Գիւլարեանց, Ա. Մելիք-Շահնազարեան, Հ. Մելիք-Շահնազարեան, Կ. Սարուխանբէկեան, Ա. Մ. Մելիք-Ղարագեօզեան, Գ. Անանեան, Ա. Տէր-Իսրայէլեան, Յ. Նազարեան, Մ. Կաֆիէվ, Գ. Խուբլարեան, Ի. Անանեան, Գ. Մկրտումեան, Կ. Գրիգորեան, Ա. Մազմանեան-Յակոբեան, Ա. Ստեփանեան, Թ. Խաչատրեան, Ա. Ծղնաւրեան, Ինժ. Պ. Զօհրաբեան, Վ. Նազարեան, Գ. Բէգլարեան, Գ. Գեանջումեան։

## ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Էջմիածնապատկան հողերը, որոնք գտնվում են Էջմիածնի մօտերը՝ ոռոգելու և արդիւնաւոր կերպով շահագործելու համար Թիֆլիսից հրաւիրված էր մօտ օրերս մի հայ ինժեներ, որը հետազօտելով և ուսումնասիրելով ոռոգման խնդիրը—ներկայացրել է Սինոդին իր նախագիծը, որի իրագործմամբ այդ ամայի հողերը խոշոր արդիւնք պէտք է տան վանքին։ Այդ նախագծի մանրամասնութեան հետ, երբ կը վաւերացվի սինոդից, մենք կը ծանօթացնենք ընթերցողներին։

—

Ներքին գործերի մինիստրը նահանգապետներին հրահանգ է ուղարկել, որով կարգադրում է արգելել պաշտօնական օրգաններին զետեղելու այն յօդուածները և կոչերը, որոնք գրգռում են ազգաբնակութեան մի մասը միւսի դէմ։

—

Գօրից հեռագրում են Կովկասի Փոխարքային հետևեալը. «Ահա այսօր 7-րդ օրն է, որ Գօրու գաւառապետը տանջում է իմ ամուսնուն, միմիայն կասկածի պատճառով. արդարութիւն եմ խնդրում. ամուսինս 52 տարեկան է։ Սօֆիա Բվրիվիշվիլի»։ Երկրորդ հեռագիրը տիկ. Բվրիվիշվիլին ուղարկեց Պետական Դումայի նախագահ Մուրոմցեվին. «Այսօր 7-րդ օրն է, ինչ Գօրու գաւառապետը մարակով տանջում է իմ ամուսնուն և չէ ուզում ոչ բանտը ուղարկել, ոչ քննիչին յանձնել. ամուսինս պատրաստ է մեռնել, միայն թէ ազատվել սարսափելի տանջանքներից։ Խնդրեցէք նրա համար մահ և դրանով կը թեթևացնէք նրա անտանելի վիճակը»։

—

Երեքշաբթի մայիսի 30-ին կայացած Թիֆլիսի նահանգի ազնուականների ժողովին, նահանգական ազնուականութեան պարագլուխ պաշտօնավարը ժողովին առաջարկեց, արդեօք նա չի ցանկանայ ուղարկել Պետական Դումային մի շնորհաւորական հեռագիր։ Ժողովը միաձայն ընդունեց այդ առաջարկը և, հեռագիր կազմելու համար մի առանձին մասնաժողով ընտրեց։ Երեք առաջարկութիւններ քուէարկելուց յետոյ, ընդունվեց հետևեալ բանաձևը. «Թիֆլիսի նահանգի վրաց ազնուականութիւնը շնորհաւորում է Մեծ Ռուսաստանում ապրող բոլոր ազգութիւնների ազատութիւնը և իրաւունքները պաշտպանող ռուս ժողովրդի ներկայացուցիչների ռուսական առաջին պարլամենտը։ Վրաստանը չը նայած իր յօժարակամ միացման իր համադաւանակից Ռուսաստանի հետ, ներկայումս ուժասպառ, քայքայված և իրաւազուրկ դրութեան մէջ է։ Նա իր եղբայր ժողովրդի ներկայացուցիչներից է սպասում այդ իրաւունքների վերականգնումը —աւտօնօմ դեմոկրատիական ինքնավարութիւն շնորհելով Վրաստանին, որը քաղաքականապէս միացած է լինելու իր մայր-հայրենիք մեծ Ռուսաստանի հետ»։

—

Պրոֆէսոր Մառի դասախօսութիւնը, որ տեղի ունեցաւ երէկ, մայիսի 31-ին, գրաւել էր հետաքրքրվողների մեծ բազմութիւն դէպի Թիֆլիսի ժողովարանը։ Դասախօսութիւնը կազմված էր երեք բաժանմունքից։ Դասախօսութեան ժամանակ մոգական լապտերը ցոյց էր տալիս զանազան պատկերներ, Անիի աւերակներից։ Վաղը կը տանք դասախօսութեան մասին աւելի հանգամանօրէն տեղեկութիւն։

—

Քաղաքիս 3-րդ մասի այն 70 վաճառականները, որոնք անցեալ տարի, դեկտեմբերի 22-ին արիւնոտ անցքերի ժամանակ ահագին վնասներ ստացան կողոպուտներից և հրդեհից, մի հաւաքական տեղեկագիր են պատրաստել յանձնելու Թիֆլիսից ընտրված Պետական խորհրդարանի անդամ Նոյ Ժորդանիային, որ նա միջնորդութիւն յարուցանէ Պետական խորհրդարանի միջոցով կրած վնասները հատուցանելու ի հաշիւ Պետական գանձարանի և պաշտպանելու իրանց արդար դատը։

—

«Թիֆլիսի Նաւթարդիւնաբերական ընկերութիւնը», որը առ 15-ն մայիսի 1906 թ. 256 բաժնետէր ունի, զուտ արդիւնք ստացել է 1905 թ.—164,744 ռուբ. 77 կոպ., որից 70% (81,555 ր. 27 կ.) համաձայն պայմանագրի յատկացրած է, որպէս շահաբաժին (դիվիդենտ). իւրաքանչիւր բաժնետէր ստանում է 60 ր. 75 կ. ամեն մի բաժնետոմսին։ Այնուհետև 1906 թ. նախահաշւով ընկերութիւնը սպասում է արտադրել նաւթ իր հորերից 5 միլիոն պուդ, որից 40% (2 միլիոն պուդ) ստանում է գանձարանը, իսկ 3 միլիօնը—ընկերութիւնը։ Միջին թւով պուդը հաշվելով 20 կ. ընկերութիւնը 3 միլիօն պուդ նաւթից պէտք է ստանայ 600,000 ր., ծախսը նախահաշւով նշանակված է՝ 449,300 ր., այնպէս որ, մնացորդ ներկայ տարւայ համար սպասվում է 150,700 ռուբլի։

—

Ստացանք Թիֆլիսում նոր հրատարակված վրացերէն լեզւով մի գրքոյկ, որի մէջ զետեղված են պ. Աւ. Ահարոնեանի 2 յայտնի պատմուածքները՝ «Մայրեր», և «Քաղցածների երգը» 52 երես, գինն է 10 կոպէկ։ Գրքին կցված են հեղինակի պատկերը և կենսագրական տեղեկութիւններ։ Թարգմանել է հայերէնից Ղ. Կ-նը։

—

Լանչխութի կայարանում, մայիսի 28-ին, ինչպէս հաղորդում է «Լամպարի» լրագիրը, տեղական պրիստաւը կարդացել է ժողովրդին մի հեռագիր, մայիսի 10-ից Ռուսաստանի սահմանադրութեան վերաբերեալ։ Պրիստաւը, հեռագիրը կարդալուց յետոյ դիմել է ժողովրդին հետևեալ խօսքերով. «Ահա այսօր դուք հասաք այն օրին, երբ իրագործվեց հոկտեմբերի 17-ի մանիֆեստը, հիմա հաւաքվեցէք և խօսեցէք այն, ինչ որ ի սրտէ ցանկանում էք, ունէք կատարեալ իրաւունք և օգտվում էք ժողովների, միութիւնների, խօսքի, գործադուլների և մամուլի լիակատար ազատութիւնով»։ Պրօվօկացիա չէ՞ սա, հարցնում է լրագիրը։

—

Մայիսի 24-ին գիշերը, Դուշէթից 2 վերստ հեռու, Կարիպուլզ-Կարի գիւղում սպանված է Ֆ. Է. Կոբիաշվիլին, որը յայտնի է ամբողջ գաւառում, իբրև ազատական շարժման թշնամի։ (Լամպ.)

—

Աղէտեալների օգտին ստացանք 1) Սարիղամիշի հայ հասարակութիւնից Լ. Տէր-Խաչատրեանի և Կ. Մալխասեանի միջոցով հանգանակված 94 ր., 2) Խօնի ուսումնարանի ուսուցիչ Պետրոսեանից Ապրիլ և Մայիս ամիսները ամսավճար 2 ր. 80 կ.

—

Արհեստաւոր Սերգէյ Կուգալովը, որ ունի իր սեփական փականագործական արհեստանոցը, երէկ մայիսի 31-ին Թիֆլիսի կայարանում, անզգուշութիւնից ընկնելով շոգեկառքի տակը, վնասեց(?) իր աջ ոտը։ Մինչդեռ խեղճը արիւնաքամ էր լինում և պէտք էր կարծել, որ շուտափոյթ բժշկական օգնութիւն կը հասցնէր վիրաւորին, բժիշկի փոխարէն յայտնվում է կայարանի ժանդարմը և սկսում է հարցափորձ անել նրա տարիքին, հասցէի, որտեղից լինելու և այլ սովորական բաների մասին, որոնք հարկաւոր են արձանագրութիւն կազմելու համար։ Երկար, արևի տակին տանջվելուց և արիւնաքամ լինելուց յետոյ, վիրաւորվածին տանում են երկաթուղու հիւանդանոցը, ուր և կտրում են նրա ոտը։ Որովհետև սոյնատեսակ դժբաղդ դէպքեր շատ յաճախ են տեղի ունենում կայարանում, ուստի անհրաժեշտ է բժշկական օգնութիւն հիմնել անմիջապէս կայարանում, որպէս զի շուտափոյթ օգնութիւն հասցնել վիրաւորներին։

—

Թիֆլիսում լուր է տարածվել, որ Անդրկովկասի երկաթուղու ճանապարհի հրամանատար ինժ. Ն. Ս. Շայկևիչին առաջարկված է Պետերբուրգը [illegible] Թիֆլիս, ուր և կը ժամանէ ուրբաթ, յունիսի 2-ին։

—

Թիֆլիսի Ալէքսանդրեան ուսուցչական ինստիտուտի ուսման դասընթացքը այս տարի աւարտել են 21 հոգի, որոնցից 4 վրացի են, մէկը—հայ, մէկը—գերմանացի, մէկը—լատիշ, իսկ մնացածները ռուսներ։

—

Մօտ օրերս Թիֆլիս է ժամանելու պրօֆ. Ա. Ս. Խախանովը Կովկասի հնութիւնները ուսումնասիրելու համար։

—

Բանտարկված են Մետեխի բանտի 3 վերակացուներ—Լևչենկօ, Բաժվ(?) և Կրեմիօվ, որոնք իբր թէ քաղաքական յանցաւորների բանտից փախչելուն մասնակից են եղել։

—

Քահանայ Բրիլինչէվի ամուսինը դիմեց Թիֆլիսի նահանգապետին մի խնդիրքով, որով խնդրում է թոյլ տալ իրան հրատարակելու Ա. Վ. Նէչանինովի խմբագրութեամբ մի շաբաթաթերթ «Ходите въ Свѣтѣ» անունով։

—

Մայիսի 29-ին, 8-րդ քաղաքամասում երեկոյեան ժամը 9-ին, Պանասևչի(?) փողոցում մի անյայտ չարագործ յարձակվեց Վասիլի Շէվարցօվի վրա և ատրճանակի երեք հարուածով տեղն ու տեղը սպանեց. չարագործը անյայտացաւ։

—

Երեկ, մայիսի 31-ին, ցերեկվայ ժամը 12-ին, Գեօրգիևսկի հրապարակի վրա, երբ Բայենդուրեանի առևտրական տան գործակալ Սարգիս Մուսայելեանը մօտ 1500 ռուբլի փող էր տանում բանկը, նրա վրա յարձակվեցան 6 զինված կողոպտողներ։ Կողոպտողներին յաջողվեց խլել 200 ռուբլի. կողոպտելու ժամանակ մի քանի անգամ ատրճանակից արձակեցին։ Կողոպտողները ցրվեցին զանազան կողմեր։ Չարագործներից մէկը, Թիֆլիսի գաւառի Գեօրգի Ծմինդա գիւղի բնակիչ, 20 տարեկան, Ալէքսանդր Պուզվիաշվիլին, երբ նրա ետևից ընկան, մտաւ Նոբաշէնի պերեուլկայի տներից մէկի ներքնայարկում և թագ կացաւ. ձերբակալեցին նրան։ Նրա մօտ գտնվեց մի ատրճանակ։

—

Մայիսի 30-ին, 5-րդ քաղաքամասի պրիստաւի կարգադրութեամբ, անձը ստուգելու համար 1-ին քաղաքամասի ոստիկանատարան Իվան Անդգուլաձէին, և ոստիկանատանը խուզարկելու ժամանակ գրպանում գտան 171 ռուբլի փող։ Անդգուլաձէն Վարգիսուրանսկի(?) փողոցի նախկին դռնապանն է, որը գօրօդօվոյ Կրիւչկօվի սպանութեան ժամանակ, միւս յանցաւորների հետ միասին ձերբակալված էր և բանտարկված էր մօտ մի ամիս։ Անդգուլաձէին ոստիկանատուն տանելուն պէս, այնտեղ մտաւ նաև Դվօրեանսկի ուսումնարանի ուսուցիչը և յայտնեց, որ այդ Անդգուլաձէին նա ճանաչում է իբրև իր կողոպտելու ժամանակ չարագործների խմբի մասնակցողի։ Անդգուլաձէն խոստովանվեց, որ իսկապէս ուրիշների թւում մասնակցում էր և ինքը, և նրա մօտ գտնված 171 ռուբլին ստացված է իր ընկերներից, փող բաժանելու ժամանակ։ Անդգուլաձէին յանձնեցին Թիֆլիսի գաւառապետին։

—

Ինժ. Վարդենբուրգը մտել է խորհրդակցութեան մէջ առանձին կարծիքով, որով նա առաջարկում է ընդունել վերջին գործադուլի ժամանակ հեռացրված բոլոր ծառայողներին առանց բացառութեան, այդ պատճառով պաշտօնից հեռացնել միայն նրանց որոնք դատաստանական պատժի են ենթարկվելու։ «(Т. В.)»

—

Մօտ օրերս Պետերբուրգում կալանաւորվել են 8 օֆիցերներ, որոնց մեղադրում են զինւորական ծառայողների դաշնակցութեանը մասնակցելու համար։ Լուր է պտտում, որ նրանց պահում են զինւորական բանտում խիստ հսկողութեան տակ և իրանց ազգականներին չեն թոյլատրում տեսնվել նրանց հետ։ «Дума»

—

Բալակլավից հեռագրում են «Страна լրագրին, որ Սևաստոպոլում 70 ոստիկաններ հրաժարվել են կատարել իրանց պարտականութիւնները։ Նրանց փոխարինել են զինւորներով, որոնք մեծ արտօնութիւններ են ստացել։

—

«Слово» լրագիրը հաղորդում է, որ Մոսկվայի գեներալ-նահանգապետութեան պաշտօնի համար հաւանական թեկնածու է համարվում կովկասեան հռչակաւոր գեներալ Ալիխանովը։

—

Արդարադատութեան մինիստրի կազմած նախագծի համաձայն, մահվան պատիժը պահպանվում է միայն երեք տեսակ յանցանքների համար. Թագաւորի, թագաւորական ընտանիքի անդամների դէմ մահափորձ անելու, Պետական դաւաճանութեան և զինւորական և ծովային պաշտօնեաների գործած դաւաճանութիւնների համար պատերազմի ժամանակ։ «Страна»

—

Հաստատ աղբիւրից «Слово» լրագիրը տեղեկացել է, որ անցեալ շաբաթ Կրօնշտադտում յուզմունք է սկսվել նաւաստիների մէջ։ Պատճառը եղել է «Громобой» մարտանաւի նաւաստիների ընդհարումը դրագունների օֆիցերի հետ։ Այդ դէպքի առիթով միտինգ է կայացել, որտեղ նաւաստիները մի բանաձևով որոշել են անյապաղ հեռացնել դրագուններին բերդից։ Ութ նաւաստիներ, որոնք ամենից աւելի են մասնակցութիւն ունեցել անկարգութիւնների կալանաւորված են։

—

Եարոսլավլի նահանգից «Свѣточъ» լրագրին հաղորդում են չափազանց վրդովեցուցիչ լուրեր։ Պետերբուրգից ստացված վերջին տեղեկութիւնների ազդեցութեամբ, գիւղացիները, որ խիստ ուշադիր կերպով հետևում են Պետական Դումայի գործունէութեանը, եկան այն եզրակացութեան, որ նրանք այլ ևս «սպասելու բան չունեն» և որ նրանք այժմ իրանք պէտք է իրանց իրաւունքները և դրութիւնը բարւոքեն։ Գիւղացիները սկսում են հրաժարվել հողային հարկեր ու կալուածատէրերին կապալավճար տալ հողի համար, մի և նոյն ժամանակ չեն թողնում կալուածատէրերին կտրատել այն անտառները, որոնցից իրանք օգտվում են։ Մանաւանդ անհանգստացուցիչ տեղեկութիւններ են ստացվում [illegible] գաւառից, որտեղ առանձնապէս արքունական և կալուածատիրական հողեր շատ կան։ Տրամադրութիւնը լարված է նոյնպէս Մօլօգի գաւառում։ Յիշեալ գաւառներում են գտնվում Մուսին-Պուշկինի, Ազանչէվսկու և ուրիշների խոշոր կալուածները և կան այնպիսիներ, որոնք ունեն 30 հազար դեսեատին իւրաքանչիւրը։ Անհանգստութիւն է նոյնպէս Ուգլիչի գաւառի հիւսիսային մասում, ուր գտնվում են Շերեմետևների մեծ կալուածները։ Պահակները հրաժարվում են ծառայութիւնից, յայտնելով, որ այլ ևս չեն կարող դիմանալ գիւղացիների ընդհանուր արհամարհանքին և թշնամական վերաբերմունքին։

—

Կիևի գաւառի Վասիլկովսկի և Տարաշանսկի գաւառներից հեռագրում են «Свѣточъ» լրագրին գիւղացիների մէջ ծագած անկարգութիւնների մասին։

—

«Путь» լրագրին հաղորդում են, որ Օրլովի նահանգապետ Բալաշովին հեռացնում են պաշտօնից։ Պատճառը այն է, որ մօտ օրերս աւերվել է Բլօխինի կալուածքը։ Առաջներում աւերվում էին շատ ուրիշ կալուածքներ, բայց ոչ միայն նահանգապետը, այլև ադմինիստրացիայի ստորին պաշտօնեաներից ոչ մէկը պաշտօնազուրկ չէր լինում։ Մինչդեռ ներկայ դէպքում Բլօխինի կալուածքի աւերումը, երևի, կենտրոնական կառավարութեան տեսակէտով, առանձնապէս յատուկ(?) նշանակութիւն պէտք է ունենայ, որովհետև Բլօխինի ամուսինը պալատական կօմենդանտ Նորին Մեծութեան սվիտայի գեներալ Տրէպօվի հարազատ քոյրն է։

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Կիրակի, մայիսի 28-ին, քաղաքիս ս. Լուսաւորիչ եկեղեցում տեղի ունեցաւ ծխականների ընդհանուր ժողով եկեղեցու նախկին երեցփոխ Յակոբ Սամուէլեանի եռամեայ հաշուետուութիւնները քննել ստուգելու համար։ Ներկայ էին բաւական թւով ծխականներ։ Ժողովը գաղտնի քուէարկութեամբ իր միջից ընտրեց 4 անձ հաշուետետրները հաշւեքննելու համար։»

—

ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ մեզ գրում են. «Լսում ենք, որ իր փոխանորդ Սիոն վարդապետը կամաւոր հրաժարվելու է նշանակովի փոխանորդութիւնից և խնդրելու է Վեհափառ Հայրապետից, որ Ախալցխայում, համաձայն նոր տուած եկեղեցական սահմանադրութեան, ժողովուրդը նոր փոխանորդի ընտրութիւն կատարէ։ Ցանկալի է, որ ժողովուրդը ընտրէ մի անկողմնապահ, անաչառ և ժամանակի համապատասխան արժանաւոր յաջորդ, որի կարիքը խիստ զգալի է մեզանում ներկայ տիրող խառնակ դրութիւնը վերջացնելու համար։»

# ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

## ՄԻ ԽԱՉԱԳՈՂ—ՋԷԼՕ ՓԹՐՈՒՍԸ

(Նամակ Պարսկաստանից)

—

Վերջերս Ուրմիայում աղմուկ հանեց մի սկըսնակ խաչագող, որի ճարպիկութիւնը շատ ալեւորդ ասորի խաչագողների նախանձն է շարժում: Սա Ջէլօ Պետրոսն է, տաճկահպատակ և տեղիս ամերիկացիների դպրոցում սովորած: Մի անգամ Ամերիկա, մի անգամ Հնդկաստան գնալով՝ երկու տարվայ ընթացքում բերեց մօտ 40,000 թիւման փող, Հընդկաստանում ներկայացել է Հայաստանում որբանոց պահող և հայերի անունով հաւաքել է 15,000 թիւման. «եթէ ես քան հայերէն խօսք իմանայի, կը բերէի 50,000 թիւման», պարծենալով ասել է նա: Ամերիկա գնալիս այստեղից վերցրել է երեք տղայ, իբր թէ դպրոց դնելու համար. Միացեալ-Նահանգներում և գլխաւորապէս Կանադայում այդ տղաներին ներկայացրել է իբր Թուրքերի սպանութիւնից ազատած մակեդոնացիներ, որոնց բազմաթիւ ընկերներին պատսպարել է իր տեղում հաստատած որբանոցում ու այդ անունով կարողացել է հաւաքել 20,000 դոլար: Վերադարձին Լոնդօնում հարուստ ֆիրմաներից պատուէրներ է վերցրել գործեր ուղարկելու և ստացել է չէքեր: Ութ ամսվայ բացակայութիւնից յետոյ այստեղ եկաւ քառաձի կառքով, տասնեակ ոսկէ ժամացոյցներով——նուէր իր ամեն ծանօթներին, թանկագին արթու զարդով՝ իր 11 տարեկան նշանածի համար (ինքը 32 տարեկան է). Ջուլֆայից անցկացրեց շատ կատարելագործված տեսակի զէնքեր, բուռերով ոսկիները այս բոլորն անցկացրին առանց քննելու:

Մի օրում շուկայից 3000 թիւմանի առուտուր արաւ, գնելով միակ ականավաճառի մօտի բոլոր թանկագին գոհարները. իր փոքրիկ նշանածը երբ զարդարվում է՝ արժէ 5000 թիւման. այս շատ է ուրախացնում նրա ծերունի հօրը, որ տեղիս օսմանեան Շահբէնդէրն է (փոխ հիւպատոս՝) Մսուսլցի ասորի, և որի տղան ծառայել է այս խաչագողին իբր գործիք, ներկայանալով երբեմն իբր հայ, երբեմն իբր մակեդոնացի: Ջէլօ Փթրուսն իր շահատակութիւններն արել է Պետրոս Լիօ կեղծ անունով: Այստեղ հասնելուն պէս միսիօնարներն իսկոյն տեղեկացրին Ամերիկա սրա մասին. կեղծիքը բացվեց, Կանադայի կառավարութիւնը հեռագրեց Լոնդօն, այնտեղից հեռագրվեց Թաւրիզ և այստեղ. շուտով գործն ընթացք կը ստանայ և երևի կը պատժվի այս անշնորհք ու անխոհեմ խաչագողը, որի շահատակութիւնները նոյնքան խայտառակ վախճան կունենան ինչքան և աջող սկիզբը են ունեցել: Սաեւը գործ չը տեսաւ, ցոյց տուին ամերիկական թերթերի յօդուածներն ու իր լուսանկարները...

Որքան յայտնի է, սա առաջին դէպքը կը լինի, եթէ միայն արդար հատուցում տրվի: Ուրմիայի մի քանի հարուստ ասորիներ այս ձևով են դիրք ստեղծել, բայց նրանք թզուկ խաչագողներ են սրա համեմատութեամբ: Ամերիկացի միսիօնարութիւնը այս տարի յայտարարութիւններ էր ուղարկել թերթերին, որով ժողովրդին զգուշացնում էր ասորիներից. այս երեք ամսվայ ընթացքում Ուրմիայից դէպի Ամերիկա մեկնեցին 1500 ասորիներ, որոնք ամենքն էլ ներկայանում են իբրև հայեր, որովհետև հայերը և իրանց վիճակը լաւ ծանօթ է ամերիկացիներին. հայի անունով ամեն տարի բերում են խոշոր [illegible] մարներ, բայց [illegible] ամենևին չէ [illegible]: Մի ասորի խաչագողի պատճառով Ուրմիայի գերման-պարսկական որբանոցը ամբողջապէս ասորական է դարձել: Շուտով այստեղ կը լինի Լեպսիուսը, որին պէտք է բողոքել և գործից դուրս վռնդել տալ այդ խաչագողին:

Մեզ այստեղ զբաղեցնում է մի հարց. Ջէլօ Փթրուսից կառնվի փողերի մեծ մասը գոնէ, իսկ ինչ բանի պէտք է գործ ածվի այդ, հնարաւոր չի լինի նուիրատուների կամքը միացնել. մնում է՝ մի միջոց. նախ յայտնել մակեդոնական գլխաւոր կոմիտէին այս գործի մանրամասնութիւնը և խորհուրդ տալ դիմում անել անգլիական կառավարութեան՝ ստանալու այդ գումարը իբրև իր սեփականութիւն, թէև դա զզուելի ու ստոր միջոցով է հաւաքված, սակայն տուողները մաքուր զգացմունքով են նուիրել. յետոյ կարելի է Պոլսի պատրիարքի միջոցով նոյն դիմումը անել տալ, որովհետև փողի մաս էլ Թիւրքահայերի անունով է նուիրված:

Գալուստ

Ուրմիա

## ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱ

—

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 30 մայիսի: Նիստը բացվում է 11 ժամ և 40 րոպէին: Նախագահում է իշխան Դոլգորուկօվը, որը յայտնում է թէ նախագահը ստացել է՝ 1) 15-րդ մասնաժողովի զեկուցագիրը Տաւրիկեան պալատի շինութիւնների և նրանց կառավարելու ընդունելութեան կարգի մասին. 2) 19-րդ մասնաժողովի զեկուցագիրը՝ Պետական Դումայի կանոնադրութեան 55, 56 և 58 յօդուածները փոփոխելու մասին. 3) Դումայի 30 անդամների՝ ժողովների ազատութեան առիթով կազմած օրինագիծը և 4) ագրարային հարցի համար անդամ Ջեմլիանովի կազմած գրութիւնը: Այդ զեկուցագրերը և տպված առաջարկութիւնները կը բաժանվեն Դումայի անդամներին, իսկ Ջեմլիանովի գրութիւնը կը յանձնվի ագրարային հարցով զբաղվող մասնաժողովին, որպէս նիւթ:

Ապա նախագահը զեկուցանում է, որ ստացված է 5 առաջարկութիւն՝ զանազան մինիստրներին հարցապնդումներ անելու համար: Այդ առաջարկութիւններից 3-ը ստեպողական չը ճանաչվելով՝ յանձնվում են մասնաժողովին, իսկ մնացած երկուսը զեկուցվում են Դումային, որոնց մէկը՝ որ վերաբերվում է Պոլտավայի բանտի 150 բանտարկեալների ձերբակալութեան պատճառներին Դուման որոշում է յանձնել մինիստրին, իսկ միւսը, որ վերաբերում է Դումայի անդամներից մէկի պաշտօնէն ընտրութեան, որի ստեպողականութիւնը չէ ընդունվում, որոշվում է յանձնել կրկին մասնաժողովին:

Զեկուցվում է Դումայի 37 անդամների գրութիւնը՝ կրճատելու ագրարային հարցի առիթով արտասանվելիք ճառերի ժամանակը իւրաքանչիւրին խօսելու իրաւունք տալով միայն 10 րոպէ:

Միաժամանակ պարզվում է, որ դեռ խօսելու են 117 հռետորներ:

Ժամանակը սահմանափակելու դէմ խօսում է Տեննիսօնը: Դուման մերժում է ժամանակը սահմանափակելու համար արած առաջարկը: Սկսվում է ագրարային հարցի քննութիւնը:

Ագրարային հարցի առիթով խօսում են Լիդվինօվը, Բրիմէրը, Կացնէլսոնը և Տատարինօվը: Վերջինս արտասանում է կարճ, բայց ազդու մի ճառ, առաջարկում է հռետորներին հրաժարվել ճառելուց, որովհետև հարկաւոր են որոշ գործողութիւններ, ոչ թէ ճառեր: Ժողովուրդը յոգնեց սպասելուց և պատգամաւորները պէտք է գիտակցեն իրանց պարտականութիւնները ընտրողների առաջ: Անհրաժեշտ է անմիջապէս ընտրել ագրարային մասնաժողով և գործի դիմել: (Բուռն ծափահարութիւններ):

Նախագահը հաղորդում է, որ երեկ Պետերբուրգ են հասել Տէրսկի շրջանի ներկայացուցիչները և ցանկանում են խօսել ագրարային հարցի մասին: Դուման համաձայնում է նըրանց հաշուել հռետորների թւում, ի նկատի չառնելով ցուցակագրութեան դադարեցնելը: Ապա է խօսում Կուրլէնկօն: Հռետորը ցոյց է տալիս ժողովրդական ազատութեան կուսակցութեան փայլուն աջողութիւնը և ընտրութիւնները և կողմնակից է ագրարային ծրագրի շուտափոյթ իրականացման:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 30 մայիսի: Տեննիսօնը ընդդիմախօսելով 42-րդ մասնաժողովի գրութեան դէմ, պաշտպանում է աւտօնօմիստների հայեացքը՝ որ անհրաժեշտ է ագրարային հարցի քննութիւնը տալ տեղական մասնաժողովներին. ցոյց է տալիս, որ բացի հողերի ստեպողաբար գրաւումից, կան նաև ուրիշ միջոցներ, գիւղացիական տնտեսութիւնը բարելաւելու համար: Այդ ճառից յետոյ մի ժամով ընդմիջում է յայտարարվում: Նիստը վերսկսվում է 3 ժամ 40 րոպէին:

Նախագահը զեկուցանում է 35 անդամների նոր առաջարկութեան մասին, հռետորների խօսելու ժամանակը կրճատել:

Կուզմին-Կարաւաևը ընդդիմախօսում է 3 ժամ առաջ վճռված հարցի կրկնվածի դէմ. խնդըրում է անդամներին դահլիճ հրաւիրել զանգով և առաջարկութիւնը մերժել: Նախագահը յայտարարում է, որ զանգ տուած է, և Շչէպկինի հարցը վճռելու համար կան օրինական թւով անդամներ:

Վինաւէրը ժամանակը կրճատելու առաջարկի մերժումը ի նկատի ունենալով հռետորներին առաջարկում է ագրարային հարցին նուիրել միայն նիստի սկիզբը մինչև ընդմիջումը, իսկ նիստի վերջը նուիրել հերթական հարցերին:

Եակուշկինը պաշտպանելով Վինաւէրի առաջարկը, առաջարկում է ագրարային հարցի համար երեկոյեան նիստ գումարել: Նախագահը առաջարկում է Վինաւէրի առաջարկի քննութիւնը վաղվան յետաձգել:

Նաբօկօվը պնդում է, թէ պէտք է այժմ քննել: Բոլոր առաջարկութիւններն էլ քուէարկվում են: Դուման յաջորդաբար մերժում է ժամանակը կրճատելու և երեկոյեան նիստ գումարելու առաջարկութիւնները, և ընդունում է Վինաւէրի առաջարկը:

Ագրարային հարցի մասին խօսեց գիւղացի Գրաբօվեցկին: Հռետորը որ [illegible] լեզուով, յարուցանում է ընդհանուրի ծիծաղը, և արժանանում է ծափահարութիւնների... Նրա համար ագրար հարցը միանգամայն հասարակ հարց է. ով որ հող չունի—նրան պէտք է տրվի, իսկ ով որ չափազանց շատ ունի, այդպիսիներից պէտք է վերցնվի. գիւղացիները ուրախութեամբ կը վճարեն իւրաքանչիւր դեսեատինին 50 րուբլի աւելի վճարել հարկաւոր չէ: Այս բոլորը պէտք է շուտափոյթ իրագործել, հակառակ դէպքում անկարելի է հանգիստ ապրել:

Ապա խօսում է Ալադինը, որ իր ճառը սկսում է խորին շնորհակալութիւն յայտնելով մինիստրներին՝ ազգաբնակութեան մէջ եռանդուն պրօպագանդա մղելու համար: Կաբինէտի յայտարարութեան այն մասը, թէ գիւղացիները ոչ հող, ոչ ազատութիւն պէտք չէ ունենան, դրված է նոյնիսկ եկեղեցական գաւիթներում: Անկասկած է, որ մինիստրները կարծում են, թէ իրանց խօսքերը Սուրբ Հոգու գալստեան նման են ընդունվում:

Նախագահը կանգնեցնում է հռետորին ձայներ «խնդրում ենք շարունակել». բուռն ծափահարութիւններ:

Ապա Ալադինը կարդում իր ստացած գիւղացիների մի շարք նամակները տեղ-տեղ կրճատելով, ներողութիւն խնդրելով, որ անկարող է բոլորը կարդալ, որովհետև խստութեան պատճառով թերևս կանգնեցնեն իրան:

Նախագահը ընդհատում է նրան, երբ դիմում էր մինիստրներին հետևեալ խօսքերով. «Մինիստրները չէն ծառայել արդեօք կայսրին որպէս սպասաւորներ», և խնդրում է անցնել ագրարային հարցին: Ժողովրդական ազատութեան կուսակցութիւնից մի քանիսները հեռանում են դահլիճից, իբրև բողոք Ալադինի վարմունքի—նախագահի վերաբերմամբ: Ալադինը շարունակում է: Նա ասում է, որ պէտք է դիմել ժողովրդին, առայժմ հարկաւոր է նրա խաղաղ աջակցութիւնը. թող քաղաքները միտինգներ գումարեն, ռեզօլիւցիաներ կայացնեն և հող ու ազատութիւն պահանջեն. թող շէնները և գիւղերը պաշտպանեն Դումային իրանց վճիռներով. այդ տեսակէտից մեծ աջակցութիւն ցոյց կը տայ մամուլը: Չը պէտք է ձեռքից բաց թողնել ռուսաց պատմութեան վերջին մոմենտը: Առայժմ գիւղացիութիւնը միջին առմամբ կամենում է հողերի համար վճարել. հակառակ դէպքում մօտ է այն ժամանակը, երբ կը գումարվի երկրորդ Դուման, որը չի աշխատի օրինագծերի վրայ, այլ անցեալ դարի ֆրանսիական կօնվենտի նման կաշխատէ փաստաբանական ճանապարհով գործնականապէս իրականացնել «բոլոր հողը բոլոր ժողովրդին» դէվիզը: Հողերի յետ գրնման մասին, իհարկէ, խօսակցութիւն չի լինի: Յետագայ գիւղացի հռետորները խօսում են նոյն մաքով:

Բիքիկօվ կարդում է իրան ուղարկված այն արձանագրութիւնը, որ կազմել են Դուբակինսկի շրջանի գիւղացիները, թէ հողերը պէտք է խլվեն բոլոր դասերի սեփականատէրերից և յանձնվեն գիւղացիներին, առանց վերադարձնելու պայմանով:

Օլեխին պահանջում է, որ ագրարային հարցը շտապով մասնաժողովին յանձնվի:

Տեսլիաեը գիւղացիների համար հող և ազատութիւն է պահանջում:

Գօլօդը մի ընդարձակ ճառով Դումային ծանօթացնում է Կուրլանդեան նահանգի ագրարային հարցի դրութեան հետ:

Գօրվացը բերում է մի շարք ստատիստիքական ապացոյցներ և խօսում է 42 անդամների նախագծի դէմ: Նրա կարծիքով հողերի բաժանումը գիւղացիներին կը վնասէ. իւրաքանչիւր դեսեատինի համար պէտք է նշանակել 11 րուբլի: Նախագիծը անիրագործելի է ֆինանսական տեսակէտից: Անձնական վըստահութեան բացակայութիւնը — նախագծի թոյլ կողմն է: Ագրարային հարցի առիթով հռետորները դադարում են ճառելուց:

Ֆեօդօրօվսկին յայտնում է, որ 57-րդը պէտք է խօսէ, այն ինչ բոլոր հռետորների թիւը 187-ի հասնում. ուստի նա, գնահատելով ժամանակը, հրաժարվում է խօսելուց. (ծափահարութիւններ): Նախագահը զեկուցանում է, որ ներկայացրել են 10 հարցապնդումներ, որոնցից 4-ը հերթական են: Դուման անյետաձգելի է ճանաչում 3 հարցապնդումները միայն, մնացածները յանձնվում են մասնաժողովին: Նիստը փակվում է 2 ժամ 25 րոպէին մինչև հինգշաբթի:

## «ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳԻ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆԻՑ

29 մայիսի

ՄՈՍԿՎԱ, 29 մայիսի: Կիրակի օրը, քաղաքի զանազան տեղերում միտինգներ և համախմբումներ տեղի ունեցան. մի քանի տեղ միայն փոքր անկարգութիւններ և ծեծ եղան: Բռնված են մի քանի ագիտատորներ: Տեղեկութիւն է ստացվել ներքին գործերի մինիստրից, որ քաղաքների ներկայացուցիչների համագումար հրաւիրելու համար արած միջնորդութիւնը չէ յարգվել, որովհետև քաղաքային կանոնադրութեան մէջ խօսք անգամ չը կայ այնպիսի դաշնակցութեան մասին, որպիսին կամենում են կազմել համագումարը: Շատ տպարաններում աշխատանքները վերսկսվեցին:

ՊՈԼՏԱՎԱ, 29 մայիսի: Զօրքի մէջ մտած յուզմունքի առիթով, խոստացված է բաւարարութիւն տալ տնտեսական պահանջներին:

ԽՐԻՍՏԻԱՆԻԱ, 29 մայիսի: Պետական Խորհրդի այսօրվայ նիստին թագաւորը մինիստրութեան յանձնեց գործերի կառավարելը և լիազօրութիւն տւեց արձակելու պետական ստորթինգը:

ՔՈՒԹԱՅԻՍ, 29 մայիսի: Շօրոպանի գաւառի ազնուականների պարագլուխ Խրդիրբէգօվը Արգվէտ տանող ճանապարհին սպանված է: Չարագործները չեն բռնված:

ԼՈՆԴՈՆ, 29 մայիսի: «Դէյլի Տելեգրաֆին» հաղորդում են Տօկիօից, որ Կօրէայի հարաւում ծագած ապստամբութիւնը շարունակվում է: Ապստամբները գրաւել են Տամիանը, և աշխատում են ձեռք գցել Նանձոուն: Դէպի հիւսիս ձգված Կիեանժուից հաղորդում են, որ այնտեղ կենտրոնանում են ապստամբների զօրագնդերը, որոնք սպառնում են նաև Կօ-[illegible]: Ապստամբութիւնը ուղղված է ամբողջովին ճապօնացիների դէմ:

ԺՆԵՒ, 26 մայիսի: Ժնեւի կօվենցիան վերաքննելու գումարված կօնֆերենցիայի բացման առիթով Շվէյցարիայի դաշնակցութեան նախագահը շնորհաւորական մի ճառում յոյս յայտնեց, որ կօնֆերենցիայի աշխատանքները պատիւ կը բերեն ներկայ դարին և ժողովուրդներին կը միացնեն համերաշխութեան նոր հաստատուն կապերով: Ֆրանսիական դեսպան Րէվուալ պատասխանելով, շնորհակալութիւն յայտնեց հիւրընկալութեան համար: Կօնֆերենցիայի նախագահ ընտրվեց Րէվուալի առաջարկութեամբ ռուսաց արքունիքի մօտ ֆրանսիական դեսպան Օդրէն:

ՎԻԵՆՆԱ, 29 մայիսի: «Ֆրեմդենբլատ»-ի ասելով աւստրիական և ունգարական մինիստրութիւնների և Կօշուտի մէջ տեղի ունեցած բանակցութիւնների առիթով շուտով կը քննվի և Աւստրիայի և Ունգարիայի յարաբերութիւնները կանոնաւորելու հարցը:

31 մայիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 30 մայիսի: «Нов. Время»-ն հաղորդում է, որ սակաւահող գիւղացիներին բաւարարութիւն տալու համար կառավարութիւնը վճռել է կազմել հողային մի առանձին ֆօնդ—20 միլ. դեսեատին տարածութեամբ—պետական, ուդէլնի, պահեստի, զինուորական, ինչպէս և գիւղացիական բանկի ձեռք բերած հողերից, և սակաւութեան դէպքում այդ ֆօնդին աւելացնել [illegible] հողերից եւս:

ՊՈԼՏԱՎԱ, 30 մայիսի: Ոստիկանութիւնը գրաւեց սօցիալ-յեղափոխականների «Полтавскія Думки» լրագիրը. խմբագիր Կատերինէ Շունէվիչը պատասխանատուութեան է ենթարկվում 129 յօդուածով:

ԼՈՆԴՈՆ, 30 մայիսի. Համայնքների պալատում Էվանս Գօրդէն հարց բարձրացրեց, շարունակվո՞ւմ են արդեօք Ռուսաստանում հրէական ջարդերը, արտաքին գործերի վարչութիւնը չունի՞ արդեօք հիմք՝ վախենալու հակահրէական անկարգութիւններից: Գրէյը պատասխանեց, որ վերջին ժամանակներս հակահրէական անկարգութիւնների մասին ոչ մի լուր չէ ստացվել և բոլորովին հիմք չը կայ ենթադրելու, թէ ռուս կառավարութեան—ջարդերի առաջն առնելու համար ձեռք առած միջոցները իրական հետևանքներ չը տան:

ԲՈՒԴԱՊԵՇՏ, 30 մայիսի. Թագաւորը խօսակցութեան ընդունեց մինիստր-նախագահ Վեկերլէին, որի ժամանակ զայրոյթ յայտնեց Վիէննայում ունգարական պատգամաւորութեան շինութեան առաջ սարքած ցոյցի առիթով և յայտնեց, որ այսուհետև այդպիսի դէպքեր տեղի չեն ունենալ:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 30 մայիսի: «Պետ. Հեռ. գործակալութիւնը լիազօրութիւն ունի յայտնելու, որ այն լուրերը, երբ հրամայված է դադարեցնել Ռուսաստանից հաց արտահանելը դէպի արտասահման, մինչև որ վերջնականապէս այս տարվայ հացի առատութիւնը պարզվի,—հիմքից բոլորովին զուրկ են:—Մայիսի 30-ին դատաստանական պալատի յատուկ բաժիններից մէկը դասակարգային ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ արդարացրեց «Бирж. Вѣд.»-ի խմբագիր-հրատարակիչ Պրօպպերին և խմբագրութեան քարտուղար Կաւոմֆանին, որոնք մեղադրվում էին 129-րդ յօդուածով:—Արդարացվել է նոյն լրագրի պատասխանատու խմբագիր Բօնդին, որ արտատպել էր «Сам. Курьеръ»-ից Ուրալեան կօզակների պահանջները:

ԱՍՏՐԱԽԱՆ, 30 մայիսի: Երէկ երեկոյեան քաղաքային այգում կայացաւ մի մեծ միտինգ: Մօտեցող ոստիկանութիւնը—որին ամբոխը ատրճանակների համազարկերով և քարերով ընդունեց, սկսեց սառը զէնքով գործել: Կանչված կօզակները հրազէն չը պարպեցին. սպանված չը կայ: Ամբոխի կողմից վիրաւորվել են 17-ը լուրջ կերպով, իսկ 4 կօզակ վիրաւորված են քարերից: Ջարդվածքներ են ստացել մի ոստիկան և 50 զինուոր: Կարգը վերականգնվում է:

ՌԻԳԱ, Իր կալուածքում ծառայի ձեռքով մահացու վիրաւորված է բարօն Կամպէնհաուզէնը, իսկ կինը վիրաւորված է թեթև: Բարօնը մի փոքր յետոյ վախճանվեց: Ձերբակալված մարդասպանը, գաւառական ոստիկանութիւն տանելիս, թոյն ընդունեց և մեռաւ:

ՊՈԼՏԱՎԱ, 30 մայիսի. (Պաշտօնական): Մայիսի 28-ի երեկոյեան, Սէլէցկի գնդի երկու բատալիօնները զօրանոցի բակում ժողովված սկսեցին կրակել և աղմուկ բարձրացնել և գործադուլ յայտարարելով, մի շարք պահանջներ առաջադրեցին՝ բարելաւելու զօրանոցային կենցաղը: Միտինգից յետոյ, զինուորները լիակատար զինված, երաժշտութեամբ դուրս եկան քաղաքից, մօտեցվելով միւս Սէվսկի գնդին, որը սակայն, դուրս եկաւ զօրանոցից և տեղաւորվեց քաղաքի կենտրոնում: Այն տեղ գնացին թնդանօթաձիգ զօրավաշտը, կօզակները և ստրաժնիկները: Եյցի գնդի գործադուլները, հակառակութեան հանդիպելով վերադարձան իրանց զօրանոցները: Ամբողջ գունդը գիշերվայ ժամը 2-ին իր շինութեան մէջն էր: Անկարգութիւններին մասնակցող զինուորները, ըստ երևոյթին հարբած էին: Յուզմունքի ժամանակ, զինուորների մէջ եղումուտ էին անում ինչ որ կողմնակի անձնաւորութիւններ, որոնք աշխատում էին այդ դէպքին քաղաքական բնոյթ տալ, բայց զինուորները հեռացնում էին այդ անկոչ հռետորներին: Առաւօտեան զօրքը առանց զէնքի տարվեց Մէննայեա հրապարակը, ուր կառավարչական անձինք լսեցին զինուորների բողոքները. երկար խօսակցեցին նրանց հետ և բացատրեցին նրանց արարմունքի ապօրինութիւնը: Կարգը վերականգնված է, ըստ երևոյթին առանց [illegible]: Այսօր տեղս ժամանած Կիեւի գօրաբանակի հրամանատարի օգնականը շրջեց Ելեցկի գնդի մէջ և զինուորներին նկատողութիւն արեց: Գործը քննելու համար մասնաժողով է նշանակված:

ՄՈՍԿՎԱ, Մոսկվայի բանտերից խմբերով քաղաքական բանտարկեալներին ազատում են:

ՎԼԱԴԻԿԱՎԿԱԶ, 30 մայիսի: Մայիսի 29-ին ընդհարում տեղի ունեցաւ կազակների և Եանդըրսկի աուլի ինգուշների մէջ:

Խմբագիր՝ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ՔԱԼԱՆԹԱՐ
Հրատարակիչներ՝ ԹԱԳՈՒՀԻ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ
ԻՍԱՀԱԿ ՄԵԼԻՔ-ԱՂԱՄԱԼԵԱՆ

## ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

(Ամառային գնացքների երթեւեկութիւնը)

(Ժամերը հաշւած են Պետերբուրգի ժամանակով, իսկ փակագծերի մէջինը Թիֆլիսի ժամանակով):

| | Փոստային | Մարդատար. | Արագ. | Ապրանք. |
|---|---|---|---|---|
| Բագուից դուրս գալը | 4 ժ. 53 ր. ցեր. | 11 ժ. 03 ր. ցեր. | 12 ժ, 20 ր. գիշ. | 4 ժ. 03 ր. գիշ. |
| Թիֆլիս հասնելը | 11 » 26 » » | 5 ժ. 25 ր. առ. | 1 ժ. 30 ր. գիշ. | 9 ժ. 37 ր. երեկ. |
| Թիֆլիսից դուրս գնալը | 12 » 26 » » | 6 ժ. 01 ր. առ. | — | — |
| (Թիֆլիսի ժամանակով) | 1 » 24 » » | 6 ժ. 59 ր. առ. | — | — |
| Բաթում հասնելը | 1 » 38 ր. գիշ. | 7 ժ. 07 ր. եր. | — | — |
| Բաթումից դուրս գալը | 5 » 22 » » | 5 ժ. 24 ր. ցեր. | — | — |
| Թիֆլիս հասնելը | 6 » 11 ր. եր. | 6 ժ. 39 ր. առ. | — | — |
| Թիֆլիսից դուրս գալը | 6 » 58 » » | 7 ժ. 37 ր. առ. | 5 ժ. 35 ր. ցեր. | 10 ժ. 40 ր. գիշ. |
| (Թիֆլիսի ժամանակով) | 7 » 56 » » | 8 ժ. 35 ր. առ. | 6 ժ. 33 ր. ցեր. | 11 ժ. 38 ր. գիշ. |
| Բագու հասնելը | 1 » 20 ր. ցեր. | 12 ժ. 42 ր. գիշ. | 6 ժ. 19 ր. առ. | 3 ժ. 55 ր. ցեր. |
| Երեւանից դուրս գալը | 12 » 02 » » | — | — | 11 ժ. 26 ր. գիշ. |
| Կարսից » » | 3 » 57 » » | — | — | 3 ժ. 1Է ր. գիշ. |
| Ալէքսանդրօպօլից դուրս գալը | 7 » 38 ր. եր. | — | — | 7 ժ. 06 ր. առ. |
| Թիֆլիս հասնելը | 5 » 06 » առ. | — | — | 4 ժ. 49 ր. ցեր. |
| Թիֆլիսից դուրս գալը | 11 » 12 » գիշ. | — | — | 3 ժ. 25 ր ցեր. |
| (Թիֆլիսի ժամանակով) | 12 » 10 » » | — | — | 4 ժ. 23 ր. ցեր. |
| Ալէքսանդրօպօլից դուրս գալը | 10 » 30 » առ. | — | — | 2 ժ. 47 ր. գիշ. |
| Երեւան հասնելը | 1 » 55 » ցեր. | — | — | 6 ժ. 10 ր գիշ. |
| Կր հասնելը | 4 » 23 » » | — | — | 8 ժ. 48 ր. առ. |

## ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ
ԲԺՇԿԱՊԵՏ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ
Հիմնված 1880 թ.
(Կուկիա, Վօրօնցօվի արձանի հանդէպ)
Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից:
ԱՌԱՒՕՏԵԱՆԸ
Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան, վեներական (սիֆիլիս) և միզասեռ. հ.
Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9½—10 ժ. աչքի. ներքին և նեարդային:
Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներակ. և վիրաբուժութիւն:
Զ. Ի. ԲԱՐԱՆԱՄՍԵԱՆՑ—10—11 ժ. մանկաբարձութեան, կանանց և երեխայոց հ.
Ի. Կ. ԳՋԵԼԻՇՎ—12—1 ժ. ականջի, քթի և կոկորդի
Ա. Գ. ԿԱՐԱԳԵՏԵԱՆՑ—1—1½ ժ. ներքին և երեխայոց հ.
ԳԻՆ-ԲԺԻՇԿ Ա. Ի. ՇՉԵՐԲԻՆԻՆԱ—1½—3 ժ. մանկաբարձութեան և կանանց հ.
Գ. Ե. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ—1—2 ժ. կանանց հ. և մանկաբարձութիւն:
ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ
Խ. Գ. ԱՐԵՒԵԱՆՑ—5—6 ժ. ներքին հիւանդ.
Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆՕՎ—6—7 ժ. ներքին և երեխայոց և ծաղկահատ.
Վճարը 50 կ. չքաւորները ձրի: [illegible] համար առանձին:
Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝ բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

ԲԺԻՇԿ
Լեւոն Օհանջանեան
Մասնագէտ միզային, վեներական, սիֆիլիսի և կաշուի հիւանդութիւնների: Ընդունում է առաւօտեան 9-ից մինչև 11 ժամը, երեկոյեան 6—9 ժամ.: կանանց և երեխաների համար 11—12 ժ.: Հասցէն անկիւն Գոլովինսկի պրօսպեկտի և Կադետսկայա փողոցի, տուն Թամամշեանի: Մուտքը Կադետսկի փողոցից № 2.
(ա. օ.) 162—300

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Մ. Պ. ՋԱԽԱՐԲԷԳԵԱՆ
Ներքին եւ Ներվային հիւանդութիւնների
Ընդունում է առաւօտեան ժամի 10—12-ը և երեկոյեան ժամը 6—7: Լերմոնտովսկայա փողոց, տուն № 16: Տելէֆօն № 1087:
(ա. օ.) 34—50

ԲԺԻՇԿ Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ
Ընդունում է մասնաւորապէս սիֆիլիս, միզային, վեներական և մորթու ախտ ունեցող հիւանդներին ամենայն օր, առաւ. 12—2 ժ. և 6—8 երեկ. Սօլօլակ, անկիւն Բեբուտովսկի և Պասկևիչա փող. № 33/15 տ. Միրիմանեանի (Նախկին օբէրդայ 3-դ գիմնազ. տուն):
(ա. օ.) 30—100

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Մ. ՄՈՒՐԱԴԵԱՆՑԸ
Ընդունում է հիւանդներին կովկասեան հանքային ջրերում Պեատիգօրսկում:
Հասցէն Ելիզավետինսկայա փողոց, ռուսաց եկեղեցու մօտիկ Արխիպօվի տունը, որտեղ Գրուպպի գրասենեակն է:
14—20

ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ
ԵՒ
ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ
Ս. Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկի
Յունիսի 1-ից սկսվում են ամառային պարապմունքներ: Երեխաներ պատրաստվում են բոլոր ուսումնարանների համար:
Երեկոները մանկական խաղեր:
Սօլօլակ, Պասկևիչի փողոց № 13:
(կ.հ.կ.) 3—3

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ա. ՔԱԹԱՆԵԱՆ
Վերսկսեց ընդունել հիւանդներին Պեատիգօրսկում մայիսի 1-ից: Пятигорскъ, Верхній бульваръ № 14, д. Кн. Гирей.
(ե.հ.կ) 16—20

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Լ. Ց. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆԸ
Նախկին տարիների նման ընդունում է հիւանդներին Եսսենտուկում և Կիսլօվօդսկում:
(ե. հ. շ.) 2—10

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Տ. ԳԷՈՐԳ-ԲԷԳԵԱՆ
ԱՉՔԻ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Ընդունելութիւն ամեն օր
Առաւօտեան ժամի 9-ից մինչև 12
Երեկոյեան » 5-ից մինչև 7
Վելեամինօվսկայա փողոց № 8: (ե.ռ.) 73—100

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. ԹԱԴԷՈՍԵԱՆ
Այս ամառ եւս, նախկին տարիների նման, կընդունի հիւանդներ Կովկասեան հանքային ջրերում: Հասցէն՝ Эссентуки, Верхняя Курсовая, дача Введенской.
(ե. հ. կ.) 8—10

Ս. Գ. Շէրմազանեան
Ընդունում է հիւանդներին ամեն օր 9 ժ.—2 ժ. և երեկոյեան 4—7 ժամը: Երեւանեան հրապարակ, տ. Գուրգենօվի № 7. պօդեզդ նոտար Մղերօվի: (ե.հ.շ.) 14—100

Պահանջեցէք ամեն տեղ «ՕԲՕՐԻՆ»
Միայն Միխաիլ Լեբեդևի
„Этикетъ утвержденъ прав." մակագրութիւնով

Գլխաւոր պահեստատեղին դեղագործական ապրանքների վաճառման Կովկասեան ընկերութեան մէջ—Թիֆլիս, Բագու, Բաթում:
10, 20, 30 4—40

Լոյս տեսաւ
ՄԱՐԳԱՐ
„ՀՈԳԵՎԱՐՔԻ ԾԻԾԱՂԸ"
Պատմուածք Բագուի սարսափներից
Գինն է 10 կոպէկ
Դիմել հայ գրավաճառներին կամ հրատարակչին. հեղինակի հասցէն. Баку, Армянск. женск. шк. Гимназическ. ул. учителю Маргару Аветисянъ.
(ե. հ. շ.) 2—5

Գանձակում տեղի ունեցած ընդհարումների պատճառով ես տեղափոխեցի իմ կենտրոնական ՀԻՒՐԱՆՈՑՍ շէնք կահկարասիներով Թիֆլիս, Պուշկինսկի փողոցի վրա № 23, պրավօսլավնի հոգևոր սեմինարիայի դիմաց
„ՆՈՄԵՐԱ ՑԵՆՏՐԱԼ"
անունով: Գները 70 կոպէկից մինչև 2 րուբլի: Ամսական ցանկացողների հետ առանձին պայմաններով:
Ալեքսանդր Յարութինօվ
(հ. կ. ե.) 17—100

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ
Թիֆլիսի գրավաճառների մօտ
ԼԵՒՈՆ ՄԵԼԻՔ-ԱԴԱՄԵԱՆԻ
փոխադրած՝
Մանկական պատկերազարդ ու էժան հետեւեալ գրքոյկները
ՓՈՔՐԻԿ ՑՈՂԱԿՆ
ՈՒ
ԽԼՐՇԻԿ ՆԱՊԱՍՏԱԿԸ
Գինը 55 կոպէկ
—
ՆԱՊԱՍՏԱԿ ԽԵՉԱՆԻ
ՎՐԷԺԽՆԴՐՈՒԹԻՒՆԸ
կամ
Ի՛ՆՔԴ ՔԵԶ ՕԳՆԻՐ
Գինը 40 կոպէկ
—
ԱՌԱՋԻՆ ՎԱՍՏԱԿ
Գինը 40 կոպէկ
Եւ թարգմանած՝
ՈԳԵՀԱՐՑՈՒԹԻՒՆ
3 արարուածով պիէսը
Գինը 40 կոպէկ:
(շ. 1) (հ) 2—20

ՎԱԶՕՎ
ԼԾԻ ՏԱԿ
վէպ բուլղարների կեանքից՝ ազատութեան նախընթաց օր
Առաջին և երկրորդ մաս՝ վերջաբանով
(452 մեծադիր երես)
Գինը 1 ր., ճանապարհածախսով 1 ր. 25 կ.:
Դիմել թարգմանչին՝ Александрополь, Ованнесу Арабаджянцу կամ Тифлисъ, книж. магазинъ Гуттенбергъ: Գրավաճառներին շատ ձեռնտու պայմաններ:
7—10

ԹԻՖԼԻՍԻ ԺՈՂՈՎԱՐԱՆ
Թիֆլիսի ժողովարանի աւագների խորհուրդը յայտնում է ի գիտութիւն պ.պ. անդամների, կանդիդատների և ժամանակաւոր յաճախողների, որ մայիսի 30-ից ժողովարանի ամառային շէնքում, երեքշաբթի և շաբաթ օրերը, մասնակցութեամբ զինուորական երաժիշտների խմբի և սազանդարների կը կայանան ընտանեկան երեկոյթներ: Հիւրերը կը թողնվեն ընդհանուր կանոնների համաձայն, վճարելով 1 րուբլի:
(ե. շ.) 2—2

ՄԱՆԿԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶ
Ս. Վ. Արղութեան-Երկայնաբազուկի: Ձեռնարկ մայրերի և դաստիարակչուհիների համար. 77 երգ շարժական խաղերով. 112 օրինակներ աշխատանքի համար.—գինն է 3 ր. 10%—յատկացրված է հայ արկածեալների օգտին: Դիմել Թիֆլիս, Սօլօլակ, Պասկևիչի փողոց, № 13:
(հ. կ. ե.) 20—28

«ԱՐԱՐԱՏ» ընկերութեան գործարանի ԿՈՆԵԱԿԸ, որ է Երեւանում (Նախկին Ն. Ա. Թայիրեանի և ընկ.) ծախվում է Կովկասի առաջնակարգ գաստրանոմիական խանութներում:
(մայիսի 5, 20, յուն. 2-ին) 3—3

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Ի. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ
Մասնագէտ միզային, վեներական և սիֆիլիսական հիւանդութիւնների. ընդունում է հիւանդներին ամենայն օր, առաւօտեան 12—1 ժամը, իսկ երեկ. 6-ից մինչև 8-ը: Կուկիա, Սեմեօնօվսկի փողոց № 16:
(ու. կ. ե.) 11—20

Հ. ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ
ԲԵՐԼԻՆ
Արտածելի և ներածելի ապրանաց և այլ ամեն տեսակ տեղեկութիւնների համար դիմել հետեւեալ հասցէով:
H. Andreassian, Berlin—Briedenau.
(ու.) 8—10

ԲԺԻՇԿ
Գ. Ն. ՄԱՂԱՔԵԱՆ
Մասնագէտ ներքին և երեխայոց հիւանդութիւնների: Ընդունելութիւնը ամեն օր 12—1 ժ. առա. և 5—6 երեկ.
Միխայլօվսկի պր. տ. Ճավճանիձէի № 36.
(կ.շ.ու.) 15—50

ԲԺՇԿԱՊԵՏ
Գ. Ի. ԳՈՒՐԳԵՆՕՎ
Խարկովի համալսարանի մանկաբարձական և գինեկօլօգիական կլինիկայի նախկին օրդինատոր (պրօֆ. Տօլօչինօվի), ընդունում է մանկաբարձական և կանանց հիւանդութիւններ ունեցող հիւանդներին: Ընդունելութիւնը ցերեկվայ 10—1 ժամը: Գօլովինսկի պր. տուն Մղիվանիի № 12: (կ.շ.ու.) 3—15